

Peristephanon

textus ad verbum sumptus ex editione
clarissimi viri Ioannis Bergman
in lucem edita anno domini 1926 (*CSEL* 61)

Clemens Aurelius Prudentius

saec. iv exeunte
(February 10, 2006)

Contents

Praefatio	1
I In honorem Emetrii et Chelidonii	3
II In honorem passionis Laurentii	7
III In honorem passionis Eulaliae	23
IV In honorem decem et octo Caesaraugurstanorum	29
V Passio Sancti Vincentis	35
VI In honorem Fructuosi et Augurii et Eulogii	51
VII In honorem Quirini, Episcopi Ecclesiae Siscianae	57
VIII De baptisterio Calagurri, in quo martyres passi sunt	61
IX Passio sancti Cassiani Forocorneliensis	63
X Sancti Romani contra gentiles dicta	67
XI Ad Valerianum de Passione Hippolyti beatissimi martyris	97
XII Passio Apostolorum Petri et Pauli	103
XIII Passio Cypriani	105
XIV Passio Agnetis	109
⟨Epilogus⟩	113

PRAEFATIO

Per quinquennia iam decem,
ni fallor, fuimus; septimus insuper
annum cardo rotat, dum fruimur sole uolubili.

5   Instat terminus et diem
uicinum senio iam deus adplicat:
quid nos utile tanti spatio temporis egimus?

Aetas prima crepantibus
fleuit sub ferulis, mox docuit toga
infectum uitiis falsa loqui non sine crimine.

10   Tum lasciuia proteruitas
et luxus petulans—heu pudet ac piget!—
foedauit iuuenem nequitiae sordibus et luto.

15   Exim iurgia turbidos
armarunt animos et male pertinax
uincendi studium subiacuit casibus asperis.

Bis legum moderamine
frenos nobilium reximus urbium:
ius ciuile bonis reddidimus, terruimus reos.

20   Tandem militiae gradu
euectum pietas principis extulit
adsumptum propius stare iubens ordine proximo.

Haec dum uita uolans agit,
inrepsit subito canities seni
oblitum ueteris me Saliae consulis arguens,

25   sub quo prima dies mihi
quam multas hiemes uoluerit et rosas
pratis post glaciem reddiderit, nix capitis probat.

30   Numquid talia proderunt
carnis post obitum uel bona uel mala,
cum iam, quidquid id est, quod fueram, mors aboleuerit?

Dicendum mihi: 'Quisquis es,
mundum, quem coluit, mens tua perdidit;
non sunt illa dei, quae studuit, cuius habebis.'

35   Atqui fine sub ultimo
peccatrix anima stultitiam exuat;
saltem uoce deum concelebret, si meritis nequit.

Hymnis continuet dies
nec nox ulla uacet, quin dominum canat;
pugnet contra hereses, catholicam discutiat fidem;

40   conculcet sacra gentium,
labem, Roma, tuis inferat idolis;
carmen martyribus deuoueat, laudet apostolos.

45   Haec dum scribo uel eloquor,
uinclis o utinam corporis emicem
liber, quo tulerit lingua sono mobilis ultimo!

I HYMNUS IN HONOREM SANCTORUM MARTYRUM EMETERII ET CHELIDONII CALAGURRITANORUM

Scripta sunt caelo duorum martyrum uocabula,
aureis quae Christus illic adnotauit litteris,
sanguinis notis eadem scripta terris tradidit.

5 Pollet hoc felix per orbem terra Hibera stemmate,
hic locus dignus tenendis ossibus uisus deo,
qui beatorum pudicus esset hospes corporum.

Hic calentes hausit undas caede tinctus duplici,
inlitas cruore sancto nunc harenas incolae
confrequentant obsecrantes uoce, uotis, munere.

10 Exteri nec non et orbis huc colonus aduenit,
fama nam terras in omnes percucurrit proditrix
hic patronos esse mundi, quos precantes ambient.

Nemo puras hic rogando frustra conguessit preces,
laetus hinc tersis reuertit supplicator fletibus
15 omne, quod iustum poposcit, impetratum sentiens.

Tanta pro nostris periculis cura suffragantium est,
non sinunt inane ut ullus uoce murmur fuderit,
audiunt statimque ad aurem regis aeterni ferunt.

20 Inde larga fonte ab ipso dona terris influunt,
supplicum causas petitis quae medellis inrigant;
nil suis bonus negauit Christus umquam testibus,

testibus, quos nec catenae dura nec mors terruit
unicum deum fateri sanguinis dispendio,
sanguinis, sed tale damnum lux rependit longior.

25 Hoc genus mortis decorum, hoc probis dignum uiris:
membra morbis exedenda texta uenis languidis
hostico donare ferro morte et hostem uincere.

30 Pulchra res ictum sub ense persecutoris pati,
nobilis per uulnus amplum porta iustis panditur,
lota mens in fonte rubro sede cordis exilit.

Nec rudem crudi laboris ante uitam duxerant
milites, quos ad perenne cingulum Christus uocat,
sueta uirtus bello et armis nunc fidei militat.

35 Caesaris uexilla relinquunt, eligunt signum crucis,
proque uentosis draconum, quos gerebant, palliis
praeferunt insigne lignum, quod draconem subdidit.

Vile censent expeditis ferre dextris spicula,
machinis murum ferire, castra fossis cingere,
inpias manus cruentis inquinare stragibus.

40 Forte tunc atrox secundos Istrahelis posteros
ductor aulae mundialis ire ad aram iusserat,
idolis litare nigris, esse Christi defugas.

45 Liberam succincta ferro pestis urgebat fidem,
ille uirgas et secures et bisulcas ungulas
ultro fortis expetebat Christi amore interrita.

Carcer inligata duris colla bacis inpedit,
barbaras forum per omne tortor exercet manus,
ueritas crimen putatur, uox fidelis plectitur.

50 Tunc et ense caesa uirtus triste percussit solum
et rogis ingesta maestis ore flammis sorbuit,
dulce tunc iustis cremari, dulce ferrum perpeti.

Hic duorum cara fratrum concalescunt pectora,
fida quos per omne tempus iunxerat sodalitas,
stant parati ferre, quidquid sors tulisset ultima,

55 seu foret praebenda ceruix ad bipennem publicam
uerberum post uim crepantum, post catastas igneas,
siue pardis offerendum pectus aut leonibus.

60 'Nosne Christo procreati mammonae dicabimur
et dei formam gerentes seruiemus saeculo?
absit ut caelestis ignis se tenebris misceat.

Sit satis, quod capta primo uita sub chirografo
debitum persoluit omne functa rebus Caesaris,
tempus est deo rependi, quidquid est proprium dei.

65 Ite, signorum magistri, et uos, tribuni, absistite,
aureos auferte torques, sauciorum praemia!
clara nos hinc angelorum iam uocant stipendia.

Christus illic candidatis praesidet cohortibus
et throno regnans ab alto damnat infames deos
uosque, qui ridenda uobis monstra diuos fingitis.'

70 Haec loquentes obruuntur mille poenis martyres,
nexibus manus utrasque flexus inuoluit rigor
et chalybs adtrita colla grauibus ambit circulis.

O uetustatis silentis obsoleta obliuio!
75 inuidentur ista nobis fama et ipsa extinguitur,
chartulas blasphemus olim nam satelles abstulit,

ne tenacibus libellis erudita saecula
ordinem, tempus modumque passionis proditum
dulcibus linguis per aures posteriorum spargerent.

80 Hoc tamen solum uetusta subtrahunt silentia,
iugibus longum catenis an capillum pauerint,
quo uiros dolore tortor quaue pompa ornauerit.

Illa laus occulta non est nec senescit tempore,
missa quod sursum per auras euolarunt munera,
quae uiam patere caeli praemicando ostenderent.

85 Illius fidem figurans nube fertur anulus,
his sui dat pignus oris, ut ferunt, orarium,
quae superno rapta flatu lucis intrant intimum.

Per poli liquentis axem fulgor auri absconditur
ac diu uisum sequacem textilis candor fugit,
90 subuehantur usque in astra nec uidentur amplius.

Vidit hoc conuentus adstans, ipse uidit carnifex
et manum repressit haerens ac stupore obpalluit,
sed tamen peregit ictum, ne periret gloria.

95 Iamne credis, bruta quondam Vasconum gentilitas,
quam sacrum crudelis error immolarit sanguinem?
credis in deum relatos hostiarum spritus?

Cerne, quam palam feroces hic domentur daemones,
qui lupino capta ritu deuorant praecordia,
strangulant mentes et ipsas seque miscent sensibus.

100 Tunc suo iam plenus hoste sistitur furens homo
spumeas efflans salivas, cruda torquens lumina,
expiandus quaestione non suorum criminum.

Audias, nec tortor adstat, heiulatus flebiles,
scinditur per flagra corpus, nec flagellum cernitur,
105 crescit et suspensus ipse uinculis latentibus.

His modis spurcum latronem martyrum uirtus quatit,
haec coercet, torquet, urit, haec catenas incutit,
praedo uexatus relictis se medullis exuit.

110 Linqvit inlaesam rapinam, faucibus siccis fugit,
ungue ab imo usque ad capillum salua reddit omnia
confitens ardere sese; nam gehennae est incola.

Quid loquar purgata longis alba morbis corpora,
algidus cum decoloros horror artus concutit,
hic tumor uultum relinquit, hic color uerus redit?

115 Hoc bonum saluator ipse, quo fruamur, praestitit,
martyrum cum membra nostro consecrauit oppido,
sospitant quae nunc colonos, quos Hiberus alluit.

120 State nunc, hymnite, matres, pro receptis paruulis,
coniugum salute laeta uox maritarum strepat,
sit dies haec festa nobis, sit sacratum gaudium!

II

HYMNUS IN HONOREM PASSIONIS LAURENTII BEATISSIMI MARTYRIS.

Antiqua fanorum parens,
iam Roma Christo dedita,
Laurentio uictrix duce
ritum triumphas barbarum.

5 Reges superbos uiceras
populosque frenis presseras,
nunc monstruosis idolis
inponis imperii iugum.

10 Haec sola derat gloria
urbis togatae insignibus,
feritate capta gentium
domaret ut spurcum Iouem,

15 non turbulentis uiribus
Cossi, Camilli aut Caesaris,
sed martyris Laurentii
non incruento proelio.

20 Armata pugnauit Fides
proprii cruoris prodiga;
nam morte mortem diruit
ac semet inpendit sibi.

Fore hoc sacerdos dixerat
iam Xystus adfixus cruci
Laurentium flentem uidens
crucis sub ipso stipite:

25 'Desiste discessu meo
fletum dolenter fundere!
praecedo, frater; tu quoque
post hoc sequeris triduum.'

30   Extrema uox episcopi,
praenuntiatrix gloriae,
nihil fefellit; nam dies
praedicta palmam praetulit.

35   Qua uoce, quantis laudibus
celebrabo mortis ordinem,
quo passionem carmine
digne retexens concinam?

40   Hic primus e septem uiris,
qui stant ad aram proximi,
leuuita sublimis gradu
et ceteris praestantior,

          claustris sacrorum praeerat
caelestis arcanum domus
fidis gubernans clauibus
uotasque dispensans opes.

45   Versat famem pecuniae
praefectus urbi regiae,
minister insani ducis,
exactor auri et sanguinis,

50   qua ui latentes eruat
nummos operta existimans
talenta sub sacrariis
cumulosque congestos tegi.

55   Laurentium sisti iubet,
exquirit arcam ditibus
massis refertam et fulgidae
montes monetae conditos.

60   ‘Soletis’, inquit, ‘conqueri
saeuire nos iusto amplius,
cum christiana corpora
plus quam cruento scindimus.

          Abest atrocioribus
censura feruens motibus,
blande et quiete efflagito,
quod sponte obire debeas.

65   Hunc esse uestris orgiis
moremque et artem proditum est,
hanc disciplinam foederis,
libent ut auro antistites.

70   Argenteis scyfis ferunt
fumare sacrum sanguinem
auroque nocturnis sacris
adstare fixos cereos.

75   Tum summa cura est fratribus,
ut sermo testatur loquax,
offerre fundis uenditis
sestertiorum milia.

80   Addicta auorum praedia
foedis sub auctionibus
successor exheres gemit
sanctis egens parentibus.

85   Haec occuluntur abditis
ecclesiarum in angulis
et summa pietas creditur
nudare dulces liberos.

90   Deprome thensauros, malis
suadendo quos praestrigiis
exaggeratos obtines,
nigrante quos claudis specu.

95   Hoc poscit usus publicus,
hoc fiscus, hoc aerarium,
ut dedita stipendiis
ducem iuuat pecunia.

100   Sic dogma uestrum est, audio:
suum quibusque reddito.
en, Caesar agnoscit suum
nomisma nummis inditum.

105   Quod Caesaris scis, Caesari
da, nempe iustum postulo.
ni fallor, haud ullam tuus
signat deus pecuniam,

110   nec, cum ueniret, aureos
secum Filippas detulit,
praecepta sed uerbis dedit
inanis a marsuppio.

115   Inplete dictorum fidem,
qua uos per orbem uenditis,
nummos libenter reddite,
estote uerbis diuites!

110 Nil asperum Laurentius
refert ad ista aut turbidum,
sed ut paratus obsequi
obtemperanter adnuit.

115 'Est diues', inquit, 'non nego,
habetque nostra ecclesia
opumque et auri plurimum
nec quisquam in orbe est ditior.

120 Is ipse tantum non habet
argenteorum enigmatum
Augustus arcem possidens,
cui nummus omnis scribitur.

Sed nec recuso prodere
locupletis arcam numinis,
uulgabo cuncta et proferam,
pretiosa quae Christus tenet.

125 Vnum sed orans flagito:
indutiarum paululum,
quo fungar efficacius
promissionis munere,

130 dum tota digestim mihi
Christi supellex scribitur;
nam calculanda primitus,
tum subnotanda est summula.'

135 Laetus tumescit gaudio
praefectus ac spem deuorat
aurum, uelut iam conditum
domi maneret, gestiens.

140 Pepigere tempus tridui,
laudatus inde absoluitur
Laurentius, sponsor sui
et sponsor ingentis lucri.

Tribus per urbem cursitat
diebus infirma agmina
omnesque, qui poscunt stipem,
cogens in unum et congregans.

145 Illic utrisque obtutibus
orbes cauatos praeferens
baculo regebat praeuio
errore nutantem gradum

150 et claudus infracto genu
uel crure trunco semipes
breuiorue planta ex altera
gressum trahebat inparem.

155 Est, ulcerosis artubus
qui tabe corrupta fluat,
est, cuius arens dextera
neruos in ulnam contrahat.

160 Tales plateis omnibus
exquirit, adsuetos ali
ecclesiae matris penu,
quos ipse promus nouerat.

Recenset exim singulos
scribens uiritim nomina,
longo et locatos ordine
adstare pro templo iubet.

165 Praescriptus et iam fluxerat
dies: furebat feruidus
iudex auaro spiritu
promissa solui efflagitans.

170 Tum martyr: 'Adsistas uelim
coramque dispositas opes
mirere, quas noster deus
praediues in sanctis habet.

175 Videbis ingens atrium
fulgere uasis aureis
et per patentis porticus
structos talentis ordines.'

180 It ille nec pudet sequi.
uentum ad sacratam ianuam,
stabant cateruae pauperum
inculta uisu examina.

Fragor rogantum tollitur,
praefectus horrescit stupens,
conuersus in Laurentium
oculisque turbatis minax.

185 Contra ille: 'Quid frendens', ait,
'minitaris aut quid displicet?
num sordida haec aut uilia,
num dispuenda existimas?

190   Aurum, quod ardentem sitis,
effusa gignunt rudera
et de metallis squalidis
poenalis excudit labor,

                  torrens uel amnis turbidis
uoluens harenis implicat;
195   quod terrulentum ac sordidum
flammis necesse est decoqui.

                  Pudor per aurum soluitur,
uiolatur auro integritas,
pax occidit, fides perit,
200   leges et ipsae intercidunt.

                  Quid tu uenenum gloriae
extollis et magni putas?
si quaeris aurum uerius,
lux est et humanum genus.

205   Hi sunt alumni luminis,
quos corpus artat debile,
ne per salutem uiscerum
mens insolescat turgida.

                  Cum membra morbus dissicit,
210   animus uiget robustior,
membris uicissim fortibus
uis sauciatu sensuum.

                  Nam sanguis in culpam calens
minus ministrat uirium,
215   si feruor effectus malis
elumbe uirus contrahat.

                  Si forte detur optio,
malim dolore asperrimo
fragmenta membrorum pati
220   et pulcher intus uiuere.

                  Committe formas pestium
et confer alternas lues:
carnisne morbus foedior,
an mentis et morum ulcera?

225   Nostris per artus debiles
intus decoris integri
sensum uenusti innoxium
laboris expertes gerunt,

230   uestros ualentes corpore
interna corrumpit lepra
errorque mancum claudicat
et caeca fraus nihil uidet.

235   Quemuis tuorum principum,
qui ueste et ore praenitent,
magis probabo debilem,
quam quis meorum est pauperum.

240   Hunc, qui superbit serico,
quem currus inflatum uehit,
hydrops aquosus lucido
tendit ueneno intrinsecus.

              Ast hic auarus contrahit
manus recuruas et uolam
plicans aduncis unguibus
laxare neruos non ualet.

245   Istum libido faetida
per scorta tractum publica
luto et cloacis inquinat,
dum spurca mendicat stupra.

250   Quid? ille feruens ambitu
sitimque honoris aestuans
mersisne anhelat febribus
atque igne uenarum furit?

255   Quisquis tacendi intemperans
silenda prurit prodere,
uexatur et scalpit iecur
scabiemque cordis sustinet.

260   Quid inuidorum pectorum
strumas retexam turgidas,
quid purulenta et liuida
malignitatum uulnera?

              Tute ipse, qui Romam regis,
contemptor aeterni dei,
dum daemonum sordes colis,
morbo laboras regio.

265   Hi, quos superbus despicias,
quos execrandos iudicas,
breui ulcerosos exuent
artus et incolumes erunt,

270 cum carne corruptissima
tandem soluti ac liberi
pulcherrimo uitae statu
in arce lucebunt patris,

non sordidati aut debiles,
sicut uidentur interim,
275 sed purpurantibus stolis
clari et coronis aureis.

Tunc, si facultas subpetat,
coram tuis obtutibus
istos potentes saeculi
280 uelim recensendos dari.

Pannis uideres obsitos
et mucculentis naribus,
mentum saliuus uuidum
lipposque palfebra putri.

285 Peccante nil est taetrius,
nil tam leprosum aut putidum,
cruda est cicatrix criminum
oletque ut antrum tartari.

290 Animabus inuersa uice
corrupta forma infligitur,
quas pulcher aspectus prius
in corpore oblectauerat.

En ergo nummos aureos,
quos proxime spoponderam,
295 quos nec fauillis obruat
ruina nec fur subtrahat.

Nunc addo gemmas nobiles,
ne pauperem Christum putes,
gemmas corusci luminis,
300 ornatur hoc templum quibus.

Cernis sacratas uirgines,
miraris intactas anus
primique post damnum tori
ignis secundi nescias.

305 Hoc est monile ecclesiae,
his illa gemmis comitur,
dotata sic Christo placet,
sic ornat altum uerticem.

310   Eccum talenta, suscipe,
ornabis urbem Romulam,
ditabis et rem principis,
fies et ipse ditior.'

          'Ridemur', exclamat furens
315   praefectus, 'et miris modis
per tot figuras ludimur,
et uiuit insanum caput!

          Inpune tantas, furcifer,
320   strofas cauillo mimico
te nexuisse existimas,
dum scurra saltas fabulam?

          Concinna uisa urbanitas
tractare nosmet ludicris,
325   egon cachinnis uenditus
acroma festiuum fui?

325   Adeone nulla austeritas,
censura nulla est fascibus,
adeon securem publicam
mollis retudit lenitas?

330   Dicis: 'Libenter oppetam,
uotiuua mors est martyri'—
est ista uobis, nouimus,
persuasionis uanitas—;

          sed non uolenti inpertiam,
335   praestetur et mortis citae
conpendiosus exitus,
perire raptim non dabo.

          Vitam tenebo et differam
340   poenis morarum iugibus,
et mors inextricabilis
longos dolores protrahet.

          Prunas tepentes sternite,
ne feruor ignitus nimis
os contumacis occupet
345   et cordis intret abdita.

345   Vapor senescens langueat,
qui fusus adflatu leui
tormenta sensim temperet
semustulati corporis.

350 Bene est, quod ipse ex omnibus
mysteriarches incidit,
hic solus exemplum dabit,
quid mox timere debeant.

355 Conscende constratum rogum,
decumbe digno lectulo,
tunc, si libebit, disputa
nil esse Vulcanum meum!

360 Haec fante praefecto truces
hinc inde tortores parant
nudare amictu martyrem,
uincire membra et tendere.

365 Illi os decore splenduit
fulgorque circumfusus est;
talem reuertens legifer
de monte uultum detulit,

370 Iudaea quem plebs aureo
boue inquinata et decolor
expauit et faciem retro
detorsit inpatiens dei.

375 Talemque et ille praetulit
oris corusci gloriam
Stefanus per imbrem saxeum
caelos apertos intuens.

380 Inluminatum hoc eminus
recens piatis fratribus,
baptisma quos nuper datum
Christi capaces fecerat;

385 ast inpiorum caecitas,
os oblitum noctis situ
nigrante sub uelamine
obducta clarum non uidet,

Aegyptiae plagae in modum,
quae, cum tenebris barbaros
damnaret, Hebraeis diem
suo exhibebat lumine.

390 Quin ipsa odoris qualitas,
adusta quam reddit cutis,
diuersa utrosque permouet:
his nidor, illis nectar est.

Idemque sensus dispari
390 uariatus aura aut adficit
horrore nares uindice
aut mulcet oblectamine.

Sic ignis aeternus deus,
nam Christus ignis uerus est;
395 is ipse complet lumine
iustos et urit noxios.

Postquam uapor diutinus
decoxit exustum latus,
ultro e catasta iudicem
400 conpellat adfatu breui:

‘Conuerte partem corporis
satis crematam iugiter
et fac periculum, quid tuus
Vulcanus ardens egerit.’

Praefectus inuerti iubet,
405 tunc ille: ‘Coctum est, deuora
et experimentum cape,
sit crudum an assum suauius!’

Haec ludibundus dixerat,
410 caelum deinde suspicit
et congemescens obsecrat
miseratus urbem Romulam:

‘O Christe, nomen unicum,
o splendor, o uirtus patris,
415 o factor orbis et poli
atque auctor horum moenium,

qui scepra Romae in uertice
rerum locasti, sanciens
mundum Quirinali togae
420 seruire et armis cedere,

ut discrepantum gentium
mores et obseruantiam
linguasque et ingenia et sacra
unis domares legibus!

En omne sub regnum Remi
425 mortale concessit genus,
idem loquuntur dissoni
ritus, id ipsum sentiunt.

Hoc destinatum, quo magis
430 ius christiani nominis,
quodcumque terrarum iacet,
uno inligaret uinculo.

Da, Christe, Romanis tuis,
sit christiana ut ciuitas,
435 per quam dedisti, ut ceteris
mens una sacrorum foret!

Confoederantur omnia
hinc inde membra in symbolum,
mansuescit orbis subditus,
440 mansuescat et summum caput.

Aduertat abiunctas plagas
coire in unam gratiam,
fiat fidelis Romulus
et ipse iam credat Numa.

445 Confundit error Troicus
adhuc Catonum curiam
ueneratus occultis focis
Frygum penates exules.

Ianum bifrontem et Sterculum
450 colit senatus, horreo
tot monstra patrum dicere
et festa Saturni senis.

Absterge, Christe, hoc dedecus,
emitte Gabriel tuum,
455 agnoscat ut uerum deum
errans Æuli caecitas!

Et iam tenemus obsides
fidissimos huius spei,
hic nempe iam regnant duo
460 apostolorum principes,

alter uocator gentium,
alter cathedram possidens
primam recludit creditas
aeternitatis ianuas.

465 Discede, adulter Iuppiter,
stupro sororis oblite,
relinque Romam liberam
plebemque iam Christi fuge!

470 Te Paulus hinc exterminat,
te sanguis exturbat Petri,
tibi id, quod ipse armaueras,
factum Neronis, officit.

475 Video futurum principem
quandoque, qui seruus dei
taetris sacrorum sordibus
seruire Romam non sinat,

480 qui templa claudat uectibus,
ualuas eburnas obstruat,
nefasta damnet limina
obdens aënos pessulos.

Tunc pura ab omni sanguine
tandem nitebunt marmora,
stabunt et aera innoxia,
quae nunc habentur idola.'

485 Hic finis orandi fuit
et finis idem uinculi
carnalis: erupit uolens
uocem secutus spiritus.

490 Vexere corpus subditis
ceruicibus quidam patres,
quos mira libertas uiri
ambire Christum suaserat.

495 Repens medullas indoles
adflarat et coegerat
amore sublimis dei
odisse nugas pristinas.

500 Refrigit ex illo die
cultus deorum turpium:
plebs in sacellis rarior,
Christi ad tribunal curritur.

Sic dimicans Laurentius
non ense praecinxit latus,
hostile sed ferrum retro
torquens in auctorem tulit.

505 Dum daemon inuictum dei
testem laccessit proelio,
perfossus ipse concidit
et stratus aeternum iacet.

510 Mors illa sancti martyris
mors uera templorum fuit,
tunc Vesta Palladios lares
inpune sensit deseri.

515 Quidquid Quiritum sueuerat
orare simpuium Numae,
Christi frequentans atria
hymnis resultat martyrem.

520 Ipsa et senatus lumina,
quondam luperci aut flamines,
apostolorum et martyrum
exosculantur et limina.

Videmus inlustres domos,
sexu ex utroque nobiles,
offerre uotis pignera
clarissimorum liberum.

525 Vittatus olim pontifex
adscitur in signum crucis
aedemque, Laurenti, tuam
Vestalis intrat Claudia.

530 O ter quaterque et septies
beatus urbis incola,
qui te ac tuorum comminus
sedem celebrat ossuum,

535 cui propter aduolui licet,
qui fletibus spargit locum,
qui pectus in terram premit,
qui uota fundit murmure!

540 Nos Vasco Hiberus diuidit
binis remotos Alpibus
trans Cottianorum iuga
trans et Pyrenas ninguidos.

Vix fama nota est, abditis
quam plena sanctis Roma sit,
quam diues urbanum solum
sacris sepulcris floreat.

545 Sed qui caremus his bonis
nec sanguinis uestigia
uidere coram possumus,
caelum intuemur eminus.

550 Sic, sancte Laurenti, tuam
nos passionem quaerimus,
est aula nam duplex tibi,
hic corporis, mentis polo.

555 Illic inenarrabili
allectus urbi municeps
aeternae in arce curiae
gestas coronam ciuicam.

560 Videor uidere inlustribus
gemmis coruscantem uirum,
quem Roma caelestis sibi
legit perennem consulem.

Quae sit potestas credita
et muneris quantum datum,
probant Quiritum gaudia,
quibus rogatus adnuis.

565 Quod quisque supplex postulat,
fert inpetratum prospere,
poscunt, iocantur, indicant,
et tristis haut ullus redit,

570 ceu praesto semper adsies
tuosque alumnos urbicos
lactante complexus sinu
paterno amore nutrias.

575 Hos inter, o Christi decus,
audi poetam rusticum,
cordis fatentem crimina
et facta prodentem sua.

580 Indignus agnosco et scio,
quem Christus ipse exaudiat,
sed per patronos martyras
potest medellam consequi.

Audi benignus supplicem
Christi reum Prudentium
et seruientem corpori
absolue uinclis saeculi!

III

HYMNUS IN HONOREM PASSIONIS EULALIAE, BEATISSIMAE MARTYRIS.

5   Germine nobilis Eulalia
          mortis et indole nobilior
          Emeritam sacra uirgo suam,
          cuius ab ubere progenita est,
          ossibus ornat, amore colit.

10   Proximus occiduo locus est,
          qui tulit hoc decus egregium,
          urbe potens, populis locuples,
          sed mage sanguine martyrii
          uirgineoque potens titulo.

15   Curculis tribus atque nouem
          tris hiemes quater adtigerat,
          cum crepitante pyra trepidos
          terruiit aspera carnifices
          supplicium sibi dulce rata.

20   Iam dederat prius indicium
          tendere se patris ad solium
          nec sua membra dicata toro:
          ipsa crepundia reppulerat
          ludere nescia pusiola;

25   spernere sucina, flere rosas,
          fulua monilia respuere,
          ore seuera, modesta gradu,
          moribus et nimium teneris
          canitiem meditata senum.

30   Ast ubi se furiata luis
          excitat in famulos domini
          christicolasque cruenta iubet
          tura cremare, iecur pecudis
          mortiferis adolere deis,

infremuit sacer Eulaliae
spiritus ingenique ferox
turbida frangere bella parat
et rude pectus anhela deo
35 femina prouocat arma uirum.

Sed pia cura parentis agit,
uirgo animosa domi ut lateat
abdita rure et ab urbe procul,
ne fera sanguinis in pretium
40 mortis amore puella ruat.

Illa perosa quietis opem
degeneri tolerare mora
nocte fores sine teste mouet
saeptaque claustra fugax aperit,
45 inde per inuia carpit iter.

Ingreditur pedibus laceris
per loca senta situ et uepribus
angelico comitata choro
et, licet horrida nox sileat,
50 lucis habet tamen illa ducem.

Sic habuit generosa patrum
turba columniferum radium,
scindere qui tenebrosa potens
nocte uiam face perspicua
55 praestitit intereunte chao.

Non aliter pia uirgo uiam
nocte secuta diem meruit
nec tenebris adoperta fuit
regna Canopica cum fugeret
60 et super astra pararet iter.

Illa gradu cita peruigili
milia multa prius peragit,
quam plaga pandat Eoa polum;
mane superba tribunal adit
65 fascibus adstat et in mediis

uociferans: 'Rogo, quis furor est
perdere praecipites animas
et male prodiga corda sui
sternere rasilibus scopulis
70 omnipatremque negare deum?

Quaeritis, o miseranda manus,
christicolum genus? En ego sum
daemonicis inimica sacris,
idola protero sub pedibus,
75 pectore et ore deum fateor.

Isis, Apollo, Venus nihil est,
Maximianus et ipse nihil,
illa nihil, quia facta manu,
hic, manuum quia facta colit,
80 friuula utraque et utraque nihil.

Maximianus, opum dominus
et tamen ipse cliens lapidum,
prostituat uoueatque suis
numinibus caput ipse suum,
85 pectora cur generosa quatit?

Dux bonus, arbiter egregius,
sanguine pascitur innocuo
corporibusque piis inhians
uiscera sobria dilacerat
90 gaudet et excruciare fidem.

Ergo age, tortor, adure, seca,
diuide membra coacta luto!
soluere rem fragilem facile est,
non penetrabitur interior
95 exagitante dolore animus.'

Talibus excitus in furias
praetor ait: 'Rape praecipitem,
lictor, et obrue suppliciis!
sentiat esse deos patrios
100 nec leue principis imperium.

Quam cuperem tamen ante necem,
si potis est, reuocare tuam,
torua puellula, nequitiam!
respice, gaudia quanta metas,
105 quae tibi fert genialis honor!

Te lacrimis labefacta domus
prosequitur generisque tui
ingemit anxia nobilitas,
sole quod occidis in tenero
110 proxima dotibus et thalamis.

Non mouet aurea pompa tori,
non pietas ueneranda senum,
quos temeraria debilitas?
ecce parata ministeria
115 excruciables exitii:

aut gladio feriere caput
aut laniabere membra feris
aut facibus data fumificis
flebiliterque ululanda tuis
120 in cineres resoluta flues.

Haec, rogo, quis labor est fugere?
si modicum salis eminulis
turis et exiguum digitis
tangere, uirgo, benigna uelis,
125 poena grauis procul afuerit.'

Martyr ad ista nihil, sed enim
infremit inque tyranni oculos
sputa iacit, simulacra dehinc
dissipat inpositamque molam
130 turibulis pede prosubigit.

Nec mora, carnifices gemini
iuncea pectora dilacerant
et latus ungula uirgineum
pulsat utrimque et ad ossa secat
135 Eulalia numerante notas.

'Scriberis ecce mihi, domine,
quam iuuat hos apices legere,
qui tua, Christe, tropea notant,
nomen et ipsa sacrum loquitur
140 purpura sanguinis eliciti.'

Haec sine fletibus et gemitu
laeta canebat et intrepida,
dirus abest dolor ex animo
membraque picta cruore nouo
145 fonte cutem recalente lauant.

Vltima carnificina dehinc:
non laceratio uulnifica
crate tenuis nec arata cutis,
flamma sed undique lampadibus
150 in latera stomachumque furit.

155 Crinis odor ut in iugulos
fluxerat inuolitans umeris,
quo pudibunda pudicitia
uirgineusque lateret honos
tegmine uerticis opposito,

160 flamma crepans uolat in faciem
perque comas uegetata caput
occupat exsuperatque apicem,
uirgo citum cupiens obitum
adpetit et bibit ore rogam.

165 Emicat inde columba repens
martyris os niue candidior
uisa relinquere et astra sequi;
spiritus hic erat Eulaliae
lacteolus, celer, innocuus.

170 Colla fluunt abeunte anima
et rogos igneus emoritur,
pax datur artibus exanimis,
flatus in aethere plaudit ouans
templaque celsa petit uolucer.

175 Vidit et ipse satelles auem
feminae ab ore meare palam,
obstupefactus et adtonitus
prosilit et sua gesta fugit,
lictor et ipse fugit pauidus.

180 Ecce niuem glacialis hiems
ingerit et tegit omne forum,
membra tegit simul Eulaliae
axe iacentia sub gelido
pallioli uice linteoli.

185 Cedat amor lacrimantum hominum,
qui celebrare suprema solent,
flebile cedat et officium:
ipsa elementa iubente deo
exequias tibi, uirgo, ferunt.

190 Nunc locus Emerita est tumulo,
clara colonia Vettoniae,
quam memorabilis amnis Ana
praeterit et uiridante rapax
gurgite moenia pulchra lauit.

Hic, ubi marmore perspicuo
atria luminat alma nitor
et peregrinus et indigena,
reliquias cineresque sacros
195 seruat humus ueneranda sinu.

Tecta corusca super rutilant
de laquearibus aureolis
saxaque caesa solum uariant,
floribus ut rosulenta putes
200 prata rubescere multimodis.

Carpite purpureas uiolas
sanguineosque crocos metite!
non caret his genialis hiems,
laxat et arua tepens glacies,
205 floribus ut cumulet calathos.

Ista comantibus e foliis
munera, uirgo puerque, date!
ast egoserta choro in medio
texta feram pede dactylico,
210 uilia, marcida, festa tamen.

Sic uenerarier ossa libet
ossibus altar et inpositum,
illa dei sita sub pedibus
prospicit haec populosque suos
215 carmine propitiata fouet.

IV HYMNUS IN HONOREM SANCTORUM DECEM ET OCTO CAESARAUGUSTANORUM

Bis nouem noster populus sub uno
martyrum seruat cineres sepulcro,
Caesaraugustam uocitamus urbem,
res cui tanta est.

5 Plena magnorum domus angelorum
non timet mundi fragilis ruinam
tot sinu gestans simul offerenda
munera Christo.

10 Cum deus dextram quatiens coruscam
nube subnixus ueniet rubente
gentibus iustam positurus aequo
pondere libram,

15 orbe de magno caput excitata
obuiam Christo properanter ibit
ciuitas quaeque pretiosa portans
dona canistris.

20 Afra Carthago tua promet ossa,
ore facundo Cypriane doctor,
Corduba Acisclum dabit et Zoëllum
tresque coronas.

Tu tribus gemmis diadema pulchrum
offeres Christo, genetrix piorum
Tarraco, intexit cui Fructuosus
sutile uinclum.

25 Nomen hoc gemmae strofio inligatae est,
emicant iuxta lapides gemelli
ardet et splendor parilis duorum
igne corusco.

30 Parua Felicis decus exhibebit
artubus sanctis locuples Gerunda,
nostra gestabit Calagurris ambos,
quos ueneramur.

35 Barchinon claro Cucufate freta
surget et Paulo speciosa Narbo,
teque praepollens Arelas habebit,
sancte Genesi.

40 Lusitanorum caput oppidorum
urbs adoratae cineres puellae
obuiam Christo rapiens ad aram
porriget ipsam.

Sanguinem Iusti, cui Pastor haeret,
ferculum duplex geminumque donum
ferre Conplutum gremio iuuabit
membra duorum.

45 Ingeret Tingis sua Cassianum,
festa Massylum monumenta regum,
qui cinis gentes domitas coegit
ad iuga Christi.

50 Singulis paucae, tribus aut duobus,
forsan et quinis aliquae placebunt
testibus Christi prius hostiarum
pignere functae.

55 Tu decem sanctos reuehes et octo
Caesaraugusta studiosa Christo,
uerticem flauis oleis reuineta,
pacis honore.

60 Sola in occursum numerosiores
martyrum turbas domino parasti,
sola praediues pietate multa
luce frueris.

Vix parens orbis populosa Poeni,
ipsa uix Roma in solio locata
te, decus nostrum, superare in isto
munere digna est.

65 Omnibus portis sacer inmolatus
sanguis exclusit genus inuidorum
daemonum et nigras pepulit tenebras
urbe piata.

70 Nullus umbrarum latet intus horror;
pulsam nam pestis populum refugit,
Christus in totis habitat plateis,
Christus ubique est.

75 Martyrum credas patriam coronis
debitam sacris, chorus unde surgens
tendit in caelum niueus togatae
nobilitatis.

80 Inde, Vincenti, tua palma nata est,
clerus hic tantum peperit triumphum,
hic sacerdotum domus infulata
Valeriorum.

Saeuus antiquis quotiens procellis
turbo uexatum tremefecit orbem,
tristior templum rabies in istud
intulit iras.

85 Nec furor quisquam sine laude nostrum
cessit aut clari uacuum cruoris,
martyrum semper numerus sub omni
grandine creuit.

90 Nonne, Vincenti, peregrini necandus
martyr his terris tenui notasti
sanguinis rore speciem futuri
morte propinqua?

95 Hoc colunt ciues, uelut ipsa membra
caespes includat suos et paterno
seruet amplectens tumulo beati
martyris ossa.

100 Noster est, quamuis procul hinc in urbe
passus ignota dederit sepulcri
gloriam uictor prope litus altae
forte Sagynti.

Noster et nostra puer in palestra
arte uirtutis fideique oliuo
unctus horrendum didicit domare
uiribus hostem.

105 Nouerat templo celebres in isto
octies partas deciesque palmas,
laureis doctus patriis eadem
laude cucurrit.

110 Hic et, Encrati, recubant tuarum
ossa uirtutum, quibus efferati
spiritum mundi, uiolenta uirgo,
dedecorasti.

115 Martyrum nulli remanente uita
contigit terris habitare nostris,
sola tu morti propriae superstes
uiuus in orbe.

120 Viuis ac poenae seriem retexis
carnis et caesae spoliū retentans,
taetra quam sulcos habeant amarus
uulnera, narras.

Barbarus tortor latus omne carpsit,
sanguis inpensus, lacerata membra,
pectus abscisa patuit papilla
corde sub ipso.

125 Iam minus mortis pretium peractae est,
quae uenenatos abolens dolores
concitam membris tribuit quietem
fine soporo.

130 Cruda te longum tenuit cicatrix
et diu uenis dolor haesit ardens,
dum putrescentes tenuat medullas
tabidus umor.

135 Inuidus quamuis obitum supremum
persecutoris gladius negarit,
plena te, martyr, tamen ut peremptam
poena coronat.

140 Vidimus partem iecoris reuulsam
ungulis longe iacuisse pressis,
mors habet pallens aliquid tuorum
te quoque uiua.

Hunc nouum nostrae titulum fruendum
Caesaraugustae dedit ipse Christus,
iuge uiuentis domus ut dicata
martyris esset.

145 Ergo ter senis sacra candidatis
diues Optato simul et Luperco
perge conscriptum tibi met senatum
pangere psalmis!

150 Ede Successum, cane Martialem!
mors et Urbani tibi concinatur,
Iuliam cantus resonet simulque
Quintilianum.

Publium pangat chorus et reuoluat,
quale Frontonis fuerit tropaeum,
155 quid bonus Felix tulerit, quid acer
Caecilianus,

quantus, Euoti, tua bella sanguis
tinxerit, quantus tua, Primitiue,
tum tuos uiuax recolat triumphos
160 laus, Apodemi.

Quattuor posthinc superest uirorum
nomen extolli renuente metro,
quos Saturninos memorat uocatos
prisca uetustas.

165 Carminis leges amor aureorum
nominum parui facit et loquendi
cura de sanctis uitiosa non est
nec rudis umquam.

Plenus est artis modus adnotatas
170 nominum formas recitare Christo,
quas tenet caeli liber explicandus
tempore iusto.

Octo tunc sanctos recolet decemque
angelus coram patre filioque
175 urbis unius regimen tenentes
iure sepulcri.

Quin ad antiquum numerum trahetur
uiua post poenae specimen puella
morsque Vincenti, cui sanguis hinc est
180 fons et honoris

[additis Gaio—nec enim silendi—
teque, Crementi, quibus incruentum
ferre prouenit decus ex secundo
laudis agone.

185 Ambo confessi dominum steterunt
acriter contra fremitum latronum,
ambo gustarunt leuiter saporem
martyriorum].

190 Haec sub altari sita sempiterno
lapsibus nostris ueniam precatur
turba, quam seruat procerum creatrix
purpureorum.

195 Nos pio fletu, date, perluamus
marmorum sulcos, quibus est operta
spes, ut absoluam retinaculorum
uincla meorum.

200 Sterne te totam generosa sanctis
ciuitas mecum tumulis, deinde
mox resurgentes animas et artus
tota sequeris.

V PASSIO SANCTI VINCENTI MARTYRIS

Beate martyr, prospera
diem triumphalem tuum,
quo sanguinis merces tibi
corona, Vincenti, datur!

5   Hic te ex tenebris saeculi
tortore uicto et iudice
euexit ad caelum dies
Christoque ouantem reddidit.

10   Nunc angelorum particeps
conlucis insigni stola,
quam testis indomabilis
riuis cruoris laueras,

15   cum te satelles idoli
praecinctus atris legibus
litare diuis gentium
ferro et catenis cogeret.

20   Ac uerba primum mollia
suadendo blande effuderat,
captator ut uitulum lupus
rapturus adludit prius.

          'Rex', inquit, 'orbis maximus,
qui sceptrum gestat publica,
seruire sanxit omnia
priscis deorum cultibus.

25   Vos, Nazareni, adsistite
rudemque ritum spernite!
haec saxa, quae princeps colit,
placate fumo et uictima!

30   Exclamat hic Vincentius,
leuuita de tribu sacra,
minister altaris dei
septem ex columnis lacteis:

35   ‘Tibi ista praesint numina,
tu saxa, tu lignum colas,
tu mortuorum mortuus
fias deorum pontifex,

          nos lucis auctorem patrem
          eiusque Christum filium,
          qui solus ac uerus deus,
40   Datiane, confitebimur.’

          Hic ille iam commotior:
          ‘Audesne, non felix’, ait,
          ‘ius hoc deorum et principum
          uiolare uerbis asperis,

45   ius et sacratum et publicum,
          cui cedit humanum genus,
          nec te iuuentae feruidae
          instans periculum permouet?

          Hoc namque decretum cape:
50   aut ara ture et caespite
          precanda iam nunc est tibi
          aut mors luenda est sanguine.’

          Respondit ille altrinsecus:
          ‘Age ergo, quidquid uirium,
55   quidquid potestatis tibi est,
          palam reluctor, exere!

          Vox nostra quae sit, accipe:
          est Christus et pater deus,
          serui huius et testes sumus,
60   extorque, si potes, fidem!

          Tormenta, carcer, unguulae
          stridensque flammis lammina
          atque ipsa poenarum ultima,
          mors, christianis ludus est.

65   O uestra inanis uanitas
          scitumque brutum Caesaris!
          condigna uestris sensibus
          coli iubetis numina:

          excisa fabrili manu
70   cauis recocta et follibus,
          quae uoce, quae gressu carent,
          inmota, caeca, elingua.

75 His sumptuosa splendido
delubra crescunt marmore,
his colla mugientium
percussa taurorum cadunt.

'At sunt et illic spiritus.'
'Sunt, sed magistri criminum
80 uestrae et salutis aucipes,
uagi, inpotentes, sordidi,

qui uos latenter incitos
in omne compellunt nefas:
uastare iustos caedibus,
plebem piorum carpere.

85 Norunt et ipsi ac sentiunt
pollere Christum et uiuere
eiusque iam iamque adfore
regnum tremendum perfidis.

90 Clamant fatentes denique
pulsus ex latebris uiscerum
uirtute Christi et nomine
diuique et idem daemones.'

95 His intonantem martyrem
iudex profanus non tulit,
conclamat: 'Os obtrudite,
ne plura iactet improbus!

Vocem loquentis claudite
raptimque lictores date,
illos reorum Plutones
100 pastos resectis carnibus!

Iam faxo ius praetorium
conuiciator sentiat,
inpune ne nostris sibi
dis destruendis luserit.

105 Tibi ergo soli, contumax,
Tarpeia calcantur sacra,
tu porro solus obteras
Romam, senatum, Caesarem?

110 Vinctum retortis brachiis
sursum ac deorsum extendite,
compago donec ossuum
diuulsa membratim crepet.

Posthinc hiulcis ictibus
nudate costarum abdita,
115 ut per latebras uulnerum
iecur resectum palpitet.'

Ridebat haec miles dei
manus cruentas increpans,
quod fixa non profundius
120 intraret artus ungula.

Ac iam omne robur fortium
euiscerando cesserat
nisusque anhelus soluerat
fessos lacertorum toros,

125 ast ille tanto laetior
omni uacantem nubilo
frontem serenam lumnat
te, Christe, praesentem uidens.

'Quis uultus iste, pro pudor!'
130 Datianus aiebat furens,
'gaudet, renidet, prouocat
tortore tortus acrior!

Nil illa uis exercita
tot noxiorum mortibus
135 agone in isto proficit,
ars et dolorum uincitur.

Sed uos, alumni carceris,
par semper inuictum mihi,
cohibete paulum dexteris,
140 respiret ut lassus uigor.

Praesicca rursus ulcera,
dum se cicatrix colligit
refrigerati sanguinis,
manus resulcans diruet.'

145 His contra leuuitas refert:
'Si iam tuorum perspicias
languere uirtutem canum,
age, ipse maior carnifex,

ostende, quo pacto queant
150 imos recessus scindere,
manus et ipse intersere
riuosque feruentes bibe!

Erras, cruenta, si meam
te rere poenam sumere,
155 cum membra morti obnoxia
dilancinata interficis.

Est alter, est intrinsecus,
uiolare quem nullus potest,
160 liber, quietus, integer,
excors dolorum tristium.

Hoc, quod laboras perdere
tantis furoris uiribus,
uas est solutum ac fictile,
165 quocumque frangendum modo.

Quin immo nunc enitere
illum secare ac plectere,
qui perstat intus, qui tuam
170 calcat, tyranne, insaniam!

Hunc, hunc lacesse, hunc discute,
175 inuictum, inexsuperabilem,
nullis procellis subditum
solique subiectum deo!

Haec fatur et stridentibus
175 laniatur uncis denuo;
cui praetor ore subdolo
anguina uerba exsibilat:

'Si tanta callum pectoris
praedurat obstinatio,
180 puluinar ut nostrum manu
abomineris tangere,

saltim latentes paginas
librosque opertos detege,
quo secta prauum seminans
185 iustis cremetur ignibus.'

His martyr auditis ait:
185 'Quem tu, maligne, mysticis
minitaris ignem litteris,
flagrabis ipse hoc iustius.

Romfea nam caelestium
190 uindex erit uoluminum
tanti ueneni interpretem
linguam perurens fulmine.

Vides fauillas indices
Gomorreorum criminum,
195 Sodomita nec latet cinis
testis perennis funeris.

Exemplar hoc, serpens, tuum est,
fuligo quem mox sulphuris
bitumen et mixtum pice
200 imo implicabunt tartaro.'

His persecutor saucius
pallet, rubescit, aestuat
insana torquens lumina
spumasque frendens egerit.

205 Tum deinde cunctatus diu
decernit: 'Extrema omnium
igni, grabato et lamminis
exerceatur quaestio.'

Haec ille sese ad munera
210 gradu citato proripit
ipsosque pernix gaudio
poenae ministros praeuenit.

Ventum ad palestram gloriae,
spes certat et crudelitas,
215 luctamen anceps conserunt
hinc martyr, illinc carnifex.

Serrata lectum regula
dente infrequenti exasperat,
cui multa carbonum strues
220 uiuum uaporat halitum.

Hunc sponte conscendit rogum
uir sanctus ore interrito,
ceum iam coronae conscius
celsum tribunal scanderet.

225 Subter crepante aspergine
scintillat excussus salis
punctisque feruens stridulis
sparsim per artus figitur.

Aruina posthinc igneum
230 inpressa cauterem lauit,
uis unde roris fumidi
in membra sensim liquitur.

Haec inter inmotus manet
tamquam dolorum nescius
235 tenditque in altum lumina;
nam uincla palmas presserant.

Sublatus inde fortior
lugubre in antrum truditur,
ne liber usus luminis
240 animaret altum spiritum.

Est intus imo ergastulo
locus tenebris nigrior,
quem saxa mersi fornicis
angusta clausum strangulant.

245 Aeterna nox illic latet
expers diurni sideris,
hic carcer horrendus suos
habere fertur inferos.

In hoc baratrum conicit
250 truculentus hostis martyrem
lignoque plantas inserit
diuaricatis cruribus.

Quin addit et poenam nouam
crucis peritus artifex,
255 nulli tyranno cognitam
nec fando conpertam retro.

Fragmenta testarum iubet
hyrta inpolitibus angulis,
acuminata, informia,
260 tergo iacentis sternerent.

Totum cubile spiculis
armant dolores anxii,
insomne qui subter latus
mucrone pulsant obuio.

265 Haec ille uersutus uafra
meditatus arte struxerat,
sed Belzebulis callida
commenta Christus destruit.

Nam carceralis caecitas
270 splendore lucis fulgurat
duplexque morsus stipitis
ruptis cauernis dissilit

275   Agnoscit hic Vincentius
          adesse quod sperauerat,
          tanti laboris praemium,
          Christum, datorem luminis.

          Cernit deinde fragmina
          iam testularum mollibus
          uestire semet floribus
280   redolente nectar carcere.

          Quin et frequentes angeli
          stant ac loquuntur comminus,
          quorum unus ore augustior
          compellat his dictis uirum:

285   ‘Exsurge, martyr inclyte,
          exsurge securus tui,
          exsurge et almis coetibus
          noster sodalis addere!

          Decursa iam satis tibi
290   poenae minacis munia
          pulchroque mortis exitu
          omnis peracta est passio.

          O miles inuictissime,
295   fortissimorum fortior,
          iam te ipsa saeua et aspera
          tormenta uictorem tremunt.

          Spectator haec Christus deus
          compensat aeuo intermino
          propriaeque collegam crucis
300   larga coronat dextera.

          Pone hoc caducum uasculum
          conpage textum terrea,
          quod dissipatum soluitur,
          et liber in caelum ueni!’

305   Haec ille; sed clausas fores
          interna rumpunt lumina
          tenuisque per rimas nitor
          lucis latentis proditur.

          Hoc cum stuperet territus
310   obsessor atri liminis,
          quem cura pernox manserat
          seruare feralem domum,

315 psallentis audit insuper
praedulce carmen martyris,
cui uocis instar aemulae
conclauē reddit concauum.

320 Pauens deinde introspicit,
admota quantum postibus
acies per artas cardinum
intrare iuncturas potest:

uernare multis floribus
stramenta testarum uidet
ipsumque uulsis nexibus
obambulantem pangere.

325 Implentur aures turbidi
praetoris hoc miraculo,
flet uictus et uoluit gemens
iram, dolorem, dedecus.

330 'Exemptus', inquit, 'carceri
paulum benignis fotibus
recreetur, ut pastum nouum
poenis refectus praebeat.'

335 Coire toto ex oppido
turbam fidelem cerneret,
mollire praefultum torum,
siccare cruda uulnera.

340 Ille unguarum duplices
sulcos pererrat osculis,
hic purpurantem corporis
gaudet cruorem lambere.

Plerique uestem linteam
stillante tingunt sanguine,
tutamen ut sacrum suis
domi reseruent posteris.

345 Tunc ipse manceps carceris
et uinculorum ianitor,
ut fert uetustas conscia,
repente Christum credidit.

350 Hic obseratis uectibus
densae specum caliginis
splendore lucis aduenae
micuisse clausum uiderat.

At uero postquam lectuli
martyr quietem contigit,
365 aeger morarum taedio
et mortis incensus siti—,

si mors habenda eiusmodi est,
quae corporali ergastulo
mentem resoluit liberam
360 et reddit auctori deo,

mentem piatam sanguine,
mortis lauacris elutam,
quae semet ac uitam suam
Christo inmolandam praebuit—,

365 ergo ut recline mollibus
reiecit aulaeis caput,
uictor relictis artubus
caelum capessit spiritus.

Cui recta celso tramite
370 reseratur ad patrem uia,
quam fratre caesus in pio
Abel beatus scanderat.

Stipant euntem candidi
375 hinc inde sanctorum chori
parique missum carcere
baptista Iohannes uocat.

At christiani nominis
hostem coquebant inrita
380 fellis uenena et liuidum
cor efferata exusserant.

Saeuire inermem crederes
fractis draconem dentibus:
'Euasit exultans', ait,
'rebellis et palmam tulit.

385 Sed restat illud ultimum:
inferre poenam mortuo,
feris cadauer tradere
canibusue carpendum dare.

Iam nunc et ossa extinxero,
390 ne sit sepulcrum funeris,
quod plebs gregalis excolat
titulumque figat martyris.'

Sic frendit et corpus sacrum
profanus—a dirum nefas!—
395 nudum negato tegmine
exponit inter carices.

Sed nulla dirarum famis
aut bestiarum aut alitum
audet tropeum gloriae
400 foedare tactu squalido.

Quin, si qua clangens inprobe
circumuolarat eminus,
trucis uolucris inpetu
depulsa uertebat fugam.

405 Nam coruus, Heliae datus
olim ciborum portitor,
hoc munus inplet sedule
et inremotus excubat.

Hic ex frutectis proximis
410 infestus alarum sono
oculosque pinnis uerberans
exegit inmanem lupum.

Quis perfidorum credere
ausit rapacem beluam,
415 tauris paratam congregi,
cessisse plumis mollibus?

Ibat malignum murmurans
leui uolatu exterritus
praedamque uisam fugerat
420 custodis inbellis minis.

Quis audienti talia,
Datiane, tunc sensus tibi,
quantis gementem spiculis
figebat occultus dolor,

425 cum te perempti corporis
uirtute uictum cerneris
ipsis et inpar ossibus
uacuisque iam membris minor?

Sed quis, tyranne pertinax,
430 hunc inpotentem spiritum
determinabit exitus?
nullusne te franget modus?

435 'Nullus, nec umquam desinam;
nam si ferina inmanitas
mansuescit et clementia
coruos uoraces mitigat,

440 mergam cadauer fluctibus:
insana numquam naufragis
ignoscit unda et spumeum
nescit profundum parcere.

Aut semper illic mobilis
445 incerta per ludibria
uagis feretur flatibus
squamosa pascens agmina,

445 aut sub fragosis rupibus
scabri petrarum murices
inter recessus scrupeos
discissa rumpent uiscera.

450 Ecquis uirorum strenue
cumbam peritus pellere
remo, rudente et carbaso,
secare qui pontum queas,

455 rapias palustri e caespite
corpus, quod intactum iacet,
leuique uectum lembulo
amplum per aequor auferas?

460 Sed complicatum sparteus
claudat cadauer culleus,
quem fune conexus lapis
praeceps in altum deprimat.

At tu per undas emices
rorante praepes palmula,
donec relictum longior
abscondat aspectus solum.'

465 Haec iussa quidam militum
—Eumorfio nomen fuit—
uiolentus, audax, barbarus,
furore feruens adripit.

470 Funale textum conserit,
suto quod inplet corpore,
emensus et multum freti
inter procellas excutit.

475 O praepotens uirtus dei,
uirtus creatrix omnium,
quae turgidum quondam mare
gradiente Christo strauerat,

480 ut terga calcans aequoris
siccis mearet passibus,
plantas nec undis tingeret
uasti uiator gurgitis!

Haec ipsa uirtus iusserat
rubrum salum dehiscere,
patente dum fundo aridum
secura plebs iter terit.

485 Nec non et ipsa nunc iubet
seruire sancto corpori
pontum quietis lapsibus
ad curua pronum litora.

490 Saxum molaris ponderis
ut spuma candens innatat
tantique custos pigneris
fiscella fertur fluctibus.

495 Cernunt stupentes nauitae
uectam remenso marmore
labi retrorsum leniter
aestu secundo et flamine.

500 Certant et ipsi concito
pontum faselo scindere,
longe sed artus praeuolant
telluris ad mollem sinum.

Prius relatos denique
humus quieta suscipit,
quam pulsa summis nisibus
carina portum tangeret.

505 Felix amoeni litoris
secessus ille, qui sacra
fouens harenis uiscera
uicem sepulcri praebuit,

510 dum cura sanctorum pia
deflens adornat aggerem
tumuloque corpus creditum
uitae reseruat posterae!

Sed mox subactis hostibus
iam pace iustis reddita
515 altar quietem debitam
praestat beatis ossibus;

subiecta nam sacrario
imamque ad aram condita
caelestis auram muneris
520 perfusa subter hauriunt.

Sic corpus, ast ipsum dei
sedes receptum continet
cum Maccabeis fratribus
sectoque Eseiae proximum.

525 Simplex sed illis contigit
corona poenarum, quibus
finem malorum praestitit
mortis supremus exitus.

Quid tale sector ausus est?
530 truncata numquid corporis
segmenta post serram feris
obiecit aut undis dedit?

Num Maccabei martyris
535 linguam tyrannus erutam
raptamue pellem verticis
aibus cruentis obtulit?

Tu solus, o bis inclyte,
solus brauii duplicis
540 palmam tulisti, tu duas
simul parasti laureas.

In morte uictor aspera,
tum deinde post mortem pari
uictor triumpho proteris
solo latronem corpore.

545 Adesto nunc et percipe
uoces precantum supplices,
nostri reatus efficax
orator ad thronum patris!

550 Per te, per illum carcerem,
honoris augmentum tui,
per uincla, flammam, unguis,
per carceralem stipitem,

per fragmen illud testeum,
quo parta creuit gloria,
555 et quem trementes posteri
exosculamur lectulum,

miserere nostrarum precum,
placatus ut Christus suis
inclinat aurem prosperam
560 noxas nec omnes inputet!

Si rite sollemnem diem
ueneramur ore et pectore,
si sub tuorum gaudio
uestigiorum sternimur,

565 paulisper huc inlabere
Christi fauorem deferens,
sensus grauati ut sentiant
leuamen indulgentiae.

Sic nulla iam restet mora,
570 quin excitatam nobilis
carnem resumat spiritus
uirtute perfunctam pari,

ut, quae laborum particeps
commune discrimen tulit,
575 sit et coheres gloriae
cunctis in aeuum saeculis.

VI HYMNUS IN HONOREM BEATISSIMORUM MARTYRUM FRUCTUOSI, EPISCOPI ECCLESIAE TARRACONENSIS, ET AUGURII ET EULOGII DIACONORUM

Felix Tarraco, Fructuosi, uestris
attollit caput ignibus coruscum
leuuitis geminis procul relucens.

5 Hispanos deus aspicit benignus,
arcem quandoquidem potens Hiberam
trino martyre trinitas coronat.

Ardens Augurius capessit aetram
nec non Eulogius simul supernum
Christi lucidus ad sedile tendit.

10 Dux et praeuius et magister illis
ad tantum decus ex episcopali
clarus nomine Fructuosus ibat,

15 accitus qui praesidis repente
iussu uenerat ad forum sacerdos
leuuitis comitantibus duobus.

Inde ad carceream uiros catenam
pastus sanguine carnifex trahebat,
gaudet currere Fructuosus ultro.

20 Ac, ne quis socios timor feriret,
praeceptor uehemens eundo firmat
incenditque fidem calore Christi:

'Mecum state, uiri, uocat cruentus
ad poenam coluber dei ministros;
ne mors terreat! est parata palma.

25 Carcer christicolis gradus coronae est,
carcer prouehit ad superna caeli,
carcer conciliat deum beatis.'

His dictis adeunt specum reorum,
exercent ibi mysticum lauacrum
30 et purgamen aquae stupent tenebrae.

Sex hic continuis latent diebus,
tandem stant trucis ad tribunal hostis,
fratres tergeminos tremunt catastae.

Iudex Aemilianus iminebat,
35 atrox, turbidus, insolens, profanus,
aras daemonicas coli iubebat.

'Tu, qui doctor', ait, 'seris nouellum
commenti genus, ut leues puellae
lucos destituant, Iouem relinquunt,

40 damnes, si sapias, anile dogma;
iussum est Caesaris ore Gallieni,
quod princeps colit, ut colamus omnes.'

Haec fanti placidus refert sacerdos:
'Aeternum colo principem dierum,
45 factorem dominumque Gallieni,

et Christum patre prosatum perenni,
cuius sum famulus gregisque pastor.'
subridens ait ille: 'Iam fuisti.'

Nec differt furor aut refrenat iram,
50 saeuis destinat ignibus cremandos,
exultant prohibentque flere uulgum.

Quosdam de populo uidet sacerdos
libandum sibi poculum offerentes.
'Ieiunamus', ait, 'recuso potum:

55 nondum noua diem resignat hora,
numquam conuiolabo ius dicatum
nec mors ipsa meum sacrum resoluet.

Sic Christus sitiens crucis sub hora
oblatus sibi poculum recusans
60 nec libare uolens sitim peregit.'

Intrant interea locum rutunda
conclusum cauea, madens ferarum
multo sanguine quem furor frequentat,

65 cum spectacula perstrepunt cruenta
ac uilis gladiator ense duro
percussus cadit et fremit uoluptas.

Hic flammante pyra niger minister
ardens supplicium parare iussus
construxit facibus rogum supremis,

70 qui, dum corpora concremenda soluit,
feruentes animas amore lucis
fracto carceris expediret antro.

Certant officii pii sodales:
plantis calciamenta dissolutis
75 pronus detrahere studebat unus,

sed sanctus uetat ora Fructuosus
inclinata premi: 'Facessite', inquit,
'nec nostram grauet obsequella mortem;

80 atquin ipse meos pedes resoluam,
ne uestigia praepedita uinclis
tardis gressibus inruant in ignem.

Cur lamenta rigant genas madentes
cur uestri memor ut fiam rogatis?
cunctis pro populis rogabo Christum.'

85 Vix haec ediderat, relaxat ipse
indumenta pedum, uelut Moyses
quondam fecerat ad rubum propinquans.

90 Non calcare sacram cremationem
aut adstare deo prius licebat,
quam uestigia pura figerentur.

Stabat calce mera, resultat ecce
caelo spiritus et serit loquellam,
quae cunctos tremefecit audientes:

95 'Non est, credite, poena, quam uidetis,
quae puncto tenui citata transit,
nec uitam rapit illa, sed reformat.

Felices animae, quibus per ignem
celsa scandere contigit Tonantis,
quas olim fugiet perennis ignis!'

100 Haec inter rapidis focos crepantes
intran passibus et minantur ipsis
flammarum trepidantibus caminus.

Nexus denique, qui manus retrorsus
in tergum reuocauerant reuinctas,
105 intacta cute decidunt adusti.

Non ausa est cohibere poena palmas
in morem crucis ad patrem leuandas,
soluit brachia, quae deum precentur.

110 Priscorum specimen trium putares,
quos olim Babylonicum per ignem
cantantes stupuit tremens tyrannus.

Illis sed pia flamma tunc pepercit
nondum tempore passionis apto
nec mortis decus inchoante Christo.

115 Hos cum defugeret uaporus ardor,
orant, ut celer ignis aduolaret
et finem daret anxiiis periclis.

Exorata suos obire tandem
maiestas famulos iubet caducis
120 missos corporibus sibique reddi.

Vidit praesidis ex domo satelles
caelum martyribus patere apertum
insignesque uiros per astra ferri.

125 Quin et filiolae monens erili
ostendit sceleris notam paterni,
caelo uiuere, quos forum peremit.

Haec tum uirginitas palam uidere
per sudum meruit parente caeco,
ut crimen domini domus timeret.

130 Tum de corporibus sacris fauillae
et perfusa mero leguntur ossa,
quae raptim sibi quisque uindicabat.

Fratrum tantus amor domum referre
sanctorum cinerum dicata dona
135 aut gestare sinu fidele pignus.

Sed ne reliquias resuscitandas
et mox cum domino simul futuras
discretis loca diuidant sepulcris,

140   cernuntur niueis stolis amicti:
mandant restitui cauoque claudi
mixtim marmore puluerem sacrandum.

          O triplex honor, o triforme culmen,
quo nostrae caput excitatur urbis,
cunctis urbibus eminens Hiberis!

145   Exultare tribus libet patronis,
quorum praesidio fouemur omnes
terrarum populi Pyrenearum.

          Circumstet chorus et utroque sexu:
heros, uirgo, puer, senex, anulla,
150   uestrum psallite rite Fructuosum!

          Laudans Augurium resultet hymnus
mixtis Eulogium modis coequans,
reddamus paribus pares camenas.

155   Hinc aurata sonent in arce tecta,
blandum litoris extet inde murmur
et carmen freta feriata pangant.

          Olim tempus erit ruente mundo,
cum te, Tarraco, Fructuosus acri
soluet supplicio tegens ab igni.

160   Fors dignabitur et meis medellam
tormentis dare prosperante Christo
dulces hendecasyllabos reuoluens.

VII

HYMNUS IN HONOREM QUIRINI MARTYRIS, EPISCOPI ECCLESIAE SISCIANAE

Insignem meriti uirum,
Quirinum placitum deo,
urbis moenia Sisciae
concessum sibi martyrem
5 complexu patrio fouent.

Hic sub Galerio duce,
qui tunc Illyricos sinus
urgebat dicionibus,
fertur catholicam fidem
10 inlustrasse per exitum.

Non illum gladii rigor,
non incendia, non ferae
crudeli interitu necant,
sed lymfis fluuialibus
15 gurges, dum rapit, abluit.

Nil refert, uitreo aequore
an de flumine sanguinis
tinguat passio martyrem,
aeque gloria prouenit
20 fluctu quolibet uuida.

Summo pontis ab ardui
sanctae plebis episcopus
in praeceps fluuio datur
suspensum laqueo gerens
25 ingentis lapidem molae.

Deiectum placidissimo
amnis uertice suscipit
nec mergi patitur sibi
miris uasta natatibus
30 saxi pondera sustinens.

Spectant eminus e solo
doctorem pauidi greges;
nam Christi populus frequens
riparum sinuamina
35 stipato agmine saepserat.

Sed Quirinus, ut eminens
os circumtulit, heu, suos
exemplo trepidos uidet;
nil ipse proprii memor
40 inter stagna periculi

confirmat pia pectora
uerbis mitificis rogans,
ne quem talia terreant
neu constans titubet fides
45 aut poenam putet emori.

Dicentem fluitantibus
amnis terga uehunt uadis
nec substrata profunditas
saxoque et laqueo et uiro
50 audet sponte dehiscere.

Sensit martyr episcopus
iam partam sibi praeripi
palmam mortis et exitus
ascensumque negarier
55 aeterni ad solium patris.

'Hisu cunctipotens', ait,
'haudquaquam tibi gloria
haec est insolita aut noua
calcare fremitum maris
60 prona et flumina sistere.

Scimus discipulum Petrum,
cum uestigia tingeret
mortali trepidus pede,
dextrae subsidio tuae
65 subiecisse salum solo;

Iordanem quoque nouimus
tortis uerticibus uagum,
dum fertur rapido impetu,
ad fontem refluis retro
70 confugisse meatibus.

Haec miracula sunt tuae
uirtutis, domine, ut, modo
suspendar leue praenatans,
summo gurgite fluminis
75 cum collo scopulum traham.

Iam plenus titulus tui est
et uis prodita nominis,
quam gentilis hebet stupor:
absoluas, precor, optime,
80 huius nunc animae moras.

Quid possis, probat amnicus,
qui uectat silicem, liquor.
hoc iam, quod superest, cedo,
quo nil est pretiosius,
85 pro te, Christe deus, mori!

Orantem simul halitus
et uox deserit et calor,
scandit spiritus ardua,
fit pondus graue saxeum,
90 corpus suscipiunt aquae.

VIII

DE LOCO, IN QUO MARTYRES PASSI SUNT, NUNC BAPTISTERIUM EST CALAGURRI

Electus Christo locus est, ubi corda probata
prouehat ad caelum sanguine, purget aqua.
Hic duo purpureum domini pro nomine caesi
martyrium pulchra morte tulere uiri.
5 Hic etiam liquido fluit indulgentia fonte
ac ueteres maculas diluit amne nouo.
Qui cupit aeternum caeli conscendere regnum,
huc ueniat sitiens, ecce parata uia est.
10 Ante coronati scandebant ardua testes
atria, nunc lotae celsa petunt animae.
Spiritus aeterno solitus descendere lapsu,
ut dederat palmam, sic tribuit ueniam.
Haurit terra sacros aut fonte aut sanguine rores
exundatque suo iugiter uda deo.
15 Ipse loci est dominus, laterum cui uulnere utroque
hinc cruor effusus fluxit et inde latex.
Ibitis hinc, ut quisque potest, per uulnera Christi
euectus gladiis alter et alter aquis.

IX

PASSIO SANCTI CASSIANI FOROCORNELIENSIS

Sylla Forum statuit Cornelius; hoc Itali urbem
uocant ab ipso conditoris nomine.
Hic mihi, cum peterem te, rerum maxima Roma,
spes est oborta prosperum Christum fore.
5 Stratus humi tumulo aduoluebar, quem sacer ornat
martyr dicato Cassianus corpore.
Dum lacrimans mecum reputo mea uulnera et omnes
uitae labores ac dolorum acumina,
erexi ad caelum faciem, stetit obuia contra
10 fucis colorum picta imago martyris
plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
ruptam minutis praeferens punctis cutem.
Innumeri circum pueri—miserabile uisu—
confossa paruis membra figebant stilis,
15 unde pugillares soliti percurrere ceras
scholare murmur adnotantes scripserant.
Aedituus consultus ait: ‘Quod prospicis, hospes,
non est inanis aut anilis fabula;
historiam pictura refert, quae tradita libris
20 ueram uetusti temporis monstrat fidem.
Praefuerat studiis puerilibus et grege multo
saeptus magister litterarum sederat,
uerba notis breuibus comprehendere cuncta peritus
raptimque punctis dicta praepetibus sequi.
25 Aspera nonnumquam praecepta et tristia uisa
inpube uulgus mouerant ira et metu;
doctor amarus enim discenti semper efybo
nec dulcis ulli disciplina infantiae est.
Ecce fidem quatiens tempestas saeua premebat
30 plebem dicatam christianae gloriae.
Extrahitur coetu e medio moderator alumni
gregis, quod aris supplicare spreuerat.
Poenarum artifici quaerenti, quod genus artis
uir nosset alto tam rebellis spiritu,
35 respondent: ‘Agmen tenerum ac puerile gubernat
fictis notare uerba signis inbuens.’
‘Ducite’, conclamat, ‘captiuum ducite, et ultro
donetur ipsis uerberator paruuilis.

Vt libet, inludant, lacerent inpune manusque
 40   tinguant magistri feriatas sanguine;
 ludum discipulis uolupe est ut praebeat ipse
           doctor seuerus, quos nimis coercuit.¹
 Vincitur post terga manus spoliatus amictu,
           adest acutis agmen armatum stilis.
 45   Quantum quisque odii tacita conceperat ira,
           effundit ardens felle tandem libero.
 Coniciunt alii fragiles inque ora tabellas
           frangunt, relisa fronte lignum dissilit,
 50   buxa crepant cerata genis inpacta cruentis
           rubetque ab ictu curta et umens pagina.
 Inde alii stimulos et acumina ferrea uibrant,
           qua parte aratis cera sulcis scribitur,
 et qua secti apices abolentur et aequoris hyrti
           rursus nitescens innouatur area.
 55   Hinc foditur Christi confessor et inde secatur,
           pars uiscus intrat molle, pars scindit cutem.
 Omnia membra manus pariter fixere ducentae
           totidemque guttae uulnerum stillant simul.
 Maior tortor erat, qui summa pupugerat infans,
 60   quam qui profunda perforarat uiscera,
 ille leuis, quoniam percussor morte negata
           saeuire solis scit dolorum spiculis,
 hic, quanto interius uitalia condita pulsat,
           plus dat medellae, dum necem prope applicat.
 65   ‘Este, precor, fortes et uincite uiribus annos,
           quod defit aeuo, suppleat crudelitas!’
 Sed male conatus tener infirmusque laborat,
           tormenta crescunt, dum fatiscit carnifex.
 ‘Quid gemis?’ exclamat quidam, ‘tute ipse magister
 70   istud dedisti ferrum et armasti manus.
 Reddimus ecce tibi tam milia multa notarum,
           quam stando, flendo te docente excepimus.
 Non potes irasci, quod scribimus; ipse iubebas,
           numquam quietum dextera ut ferret stilum.
 75   Non petimus totiens te praeceptore negatas,
           auare doctor, iam scholarum ferias.
 Pangere puncta libet sulcisque intexere sulcos,
           flexas catenis inpedire uirgulas.
 Emendes licet inspectos longo ordine uersus,
 80   mendosa forte si quid errauit manus,
 exerce imperium, ius est tibi plectere culpam,
           si quis tuorum te notauit segnius.¹
 Talia ludebant pueri per membra magistri
           nec longa fessum poena soluebat uirum.
 85   Tandem luctantis miseratus ab aethere Christus
           iubet resolui pectoris ligamina

difficilesque moras animae ac retinacula uitae
relaxat artas et latebras expedit.
Sanguis ab interno uenarum fonte patentes
90 uias secutus deserit praecordia
totque foraminibus penetrati corporis exit
fibrarum anhelans ille uitalis calor.
'Haec sunt, quae liquidis expressa coloribus, hospes,
miraris, ista est Cassiani gloria.
95 Suggere, si quod habes iustum uel amabile uotum,
spes si qua tibi est, si quid intus aestuas!
Audit, crede, preces martyr prosperrimus omnes
ratasque reddit, quas uidet probabiles.'
Pareo: conplector tumulum, lacrimas quoque fundo,
100 altar tepescit ore, saxum pectore.
Tunc arcana mei percenseo cuncta laboris,
tunc, quod petebam, quod timebam murmuro:
et post terga domum dubia sub sorte relictam
et spem futuri forte nutantem boni.
105 Audior, urbem adeo, dextris successibus utor,
domum reuertor, Cassianum praedico.

X

SANCTI ROMANI CONTRA GENTILES DICTA

Romane, Christi fortis adsertor dei,
elinguis oris organum fautor moue,
largire comptum carmen infantissimo,
fac ut tuarum mira laudum concinam!
5 nam scis et ipse posse mutos eloqui.

Plectrum palati et faucium saeuus tibi
tortor reuulsit nec tamen silentium
indixit ori, quo fatebaris deum.
uox ueritatis testis extinguere nequit,
10 nec si recisis palpitet meatibus.

Sic noster haerens sermo lingua debili
balbutit et modis laborat absonis,
sed si superno rore respergas iecur
et spiritali lacte pectus inriges,
15 uox inpeditos rauca laxabit sonos.

Euangelista scripsit ipsum talia
praecepta Messian dedisse apostolis:
'Nolite uerba, cum sacramentum meum
erit canendum, prouidenter quaerere,
20 ego inparatis quae loquantur suggeram.'

Sum mutus ipse, sed potens facundiae
mea lingua Christus luculente disseret.
ipse explicabit, quos supremo spiritu
daemon tumultus, dum domatur, mouerit,
25 furore pestis peior in nouissimo.

Sic uulneratus anguis ictu spiculi
ferrum remordet et dolore saeuior
quassando pressis inmoratur dentibus,
hastile fixum sed manet profundius
30 nec cassa sentit morsuum pericula.

Galerius orbis forte Romani statum
ductor regebat, ut refert antiquitas,
inmitis, atrox, asper, implacabilis.
edicta late mundum in omnem miserat:
35 Christum negaret, quisque mallet uiuere.

Haec ille serpens ore dictat regio,
qui mortuorum de sepulcris exiens
clamat: 'Quid ante tempus aduentu cito
mea regna soluis? parce, fili altissimi,
40 uel possidere corda porcorum iube!'

Praefectus istis inminens negotiis
Asclepiades ire mandat milites
ecclesiasten usque de sacrariis
raptare plebem mancipandam uinculis,
45 ni disciplinam Nazarenam respuat.

Mox ipse templum cogitans inrumpere
et dissipare sancta sanctorum studens
armis profanus praeparabat inpiis
altaris aram funditus pessum dare
50 foresque et ipsas in ruinam soluere.

Praecurrit index his repente cognitis
Romanus acris heros excellentiae,
uenire in armis perduelles nuntiat
animos pauentum praestruens hortatibus,
55 stent ut parati neue cedant turbini.

Conspirat uno foederatus spiritu
grex christianus, agmen inperterritum
matrum, uirorum, paruulorum, uirginum;
fixa et statuta est omnibus sententia
60 fidem tueri uel libenter emori.

Refert repulsus miles ad subsellia
plebis rebellis esse Romanum ducem,
flagrare cunctos peruicaci audacia,
iugulos resectos obstinate opponere,
65 quo gloriosa morte fortes oppetant.

Praeceptis iubetur inde Romanus rapi
solusque ut incitator et fax omnium
pro contumaci plebe causam dicere.
it non resistens seque uinciri petit
70 flexas et ultro torquet in tergum manus.

Amor coronae paene praeuenit trucem
lictoris artem sponte nudas offerens
costas bisulcis exsecandas unguis.
inrumpit altum limen et praeconibus
75 stupore mutis ipse tortorem trahit.

Adstanti ob ora sic tyrannus incipit:
'Infame monstrum, uilis, intestabilis
tu uentilator urbis et uulgi leuis
procella mentes inquietas mobiles,
80 ne se inperita turba dedat legibus.

Populare quiddam sub colore gloriae
inlitterata credidit frequentia,
ut se per aeuum consecrandos autument,
si bella diuis ceu gigantes inferant
85 uictique flammis obruantur montium.

Hoc tu parasti, perditae, spectaculum
cladis cruentae denecandis ciuibus,
quos ut profanos inpiati et saeculi
reos necesse est te magistro interfici,
90 tu causa mortis, tu malorum signifer.

Ni fallor, aequum est, ut, quod auctor improbus
tolerare multos compulisti ut carnifex,
in te recurrat proque tantis caedibus,
quae mox futurae, primus exitium luas
95 feras et ipse, quod ferendum suaseras.'

His ille contra reddit ore libero:
'Amplector, o praefecte, nec me subtraho,
ut pro fideli plebe solus inmoler
dignus subire cuncta, si me consulis,
100 quaecumque uestra iusserit crudelitas.

Intrare seruis idolorum ac daemonum
sanctam salutis non licet nostrae domum,
ne polluat purus orandi locus;
confido sancto in spiritu numquam tibi
105 dandum, ut beatum limen attingas pede,

nisi forte noster factus in nostrum gregem
mereare sumi, quod pater faxit deus.'
incensus his Asclepiades iusserat
euiscerandum corpus eculeo eminus
110 pendere et uncis uinculisque crescere.

Apparitores sed furenti suggerunt
illum uetusta nobilem prosapia
meritisque multis esse primum ciuium.
iubet amoueri noxiam stipitem,
115 plebeia clarum poena ne damnet uirum.

‘Tundatur’, inquit, ‘terga crebris ictibus
plumboque ceruix uerberata extuberet.
persona quaeque competenter plectitur
magnique refert, uilis an sit nobilis;
120 gradu reorum forma tormentis datur.’

Pulsatus ergo martyr illa grandine
postquam inter ictus dixit hymnum plumbeos,
erectus inquit: ‘Absit, ut me nobilem
sanguis parentum praestet aut lex curiae;
125 generosa Christi secta nobilitat uiros.

Si, prima nostris quae sit incunabulis
origo, textu stemmatis recenseas,
dei parentis esse ab ore coepimus.
cui quisque seruit, ille uere est nobilis,
130 patri rebellis inuenitur degener.

Honos deinde stemmati accedit nouus
et splendor ingens ut magistratus uenit,
si confitendi nominis testem probum
signent inusta ferri et ignis uulnera
135 et uim dolorum mors sequatur inclyta.

Caue, benignus esse peruerse uelis,
nec mi remissus leniter pepercetis;
incumbe membris, tortor, ut sim nobilis!
his ampliatus si fruar successibus,
140 genus patris matrisque flocci fecero.

Haec ipsa uestra dignitatum culmina
quid esse censes? nonne cursim transeunt
fasces, secures, sella, praetextae togae,
lictor, tribunal et trecenta insignia,
145 quibus tumetis moxque detumescitis?

Cum consulatum initis, ut uernae solent—
pudet fateri—farre pullos pascitis;
aquila ex eburna sumit adrogantiam
gestator eius ac superbit beluae
150 inflatus osse, cui figura est alitis.

Iam si sub aris ad sigillorum pedes
iaceatis infra sectilem quercum siti,
quid esse uobis aestimem proiectius?
nudare plantas ante carpentum scio
155 proceres togatos matris Ideae sacris.

Lapis nigellus euehendus essedo
muliebris oris clausus argento sedet,
quem dum ad lauacrum praeuendo ducitis
pedes remotis atterentes calceis,
160 Almonis usque peruenitis riuulum.

Quid illa turpis pompa? nempe ignobiles
uos esse monstrat, cum luperci curritis.
quem seruulorum non rear uilissimum,
nudus plateas si per omnes cursitans
165 pulset puellas uerbere ictas ludicro?

Miseret tuorum me sacrorum et principum
morumque, Roma, saeculi summum caput.
age, explicemus, si placet, mysteria,
praefecte, uestra: iam necesse est audias,
170 nolis uelisne, quid colatis sordium.

Nec terret ista, qua tumes, uaesania,
quod uultuosus, quod supinus, quod rigens
tormenta leti comminaris asperi;
si me mouere rebus ullis niteris,
175 ratione mecum, non furore, dimica!

Iubes, relictis patris et Christi sacris
ut tecum adorem feminas mille ac mares,
deas deosque deque sexu duplici
natos, nepotes, abnepotes, editos
180 et tot stuprorum sordidam prosapiam.

Nubunt puellae, saepe luduntur dolis,
amasionum conprimuntur fraudibus,
incesta feruent, furta moechorum calent,
fallit maritus, odit uxor paelicem,
185 deos catenae conligant adulteros.

Ostende, quaeso, quas ad aras praecipis
ueruece caeso fumet ut caespes meus?
Delfosne pergam? sed uetat palestrici
corrupta ephybi fama, quem uester deus
190 effeminauit gymnadis licentia.

Mox fleuit inpuratus occisum graui
disco et dicauit florulentum subcubam;
conductus idem pauit alienum pecus,
furem deinde perdit passus gregis
195 segnis bubulcus tela et ipsa pedidit.

An ad Cybebes ibo lucum pineum?
puer sed obstat gallus ob libidinem
per triste uulnus perque sectum dedecus
ab inpudicae tutus amplexu deae,
200 per multa Matri sacra plorandus spado.

Sed, credo, magni limen amplectar Iouis,
qui si citetur legibus uestris reus,
laqueis minacis implicatus Iuliae
luat seueram uictus et Scantiniam
205 te cognitore dignus ire in carcerem.

Quid, aureorum conditorem temporum
censes colendum? quem fugacem non negas
latuisse furtim, dum reformidat malum,
quem si beate uiuere audit Iuppiter,
210 plectat necesse est occulendi conscios.

Quid inter aras dissidentum numinum
putas agendum? Martis indignabitur
offensa uirtus, si colatur Lemnius,
Iunonis iram sentiet, quisque ut deum
215 signo aut sacello consecrarit Herculem.

Dicis licenter haec poetas fingere,
sed sunt et ipsi talibus mysteriis
tecum dicati, quodque describunt colunt.
tu cur piaclum tam libenter lectitas,
220 cur in theatris te uidente id plauditur?

Cygnus stuprator peccat inter pulpita,
saltat Tonantem tauricornem ludius,
spectator horum pontifex summus sedes
ridesque et ipse nec negando diluis,
225 cum fama tanti polluatur numinis.

Cur tu, sacrate, per cachinnos solueris,
cum se maritum fingit Alcmenae deus?
meretrix Adonem uulneratum scaenica
libidinoso plangit adfectu palam,
230 nec te lupanar Cypridis sanctae mouet?

235 Quid, quod sub ipsis ueritas signis patet,
formata in aere criminum uestigiis?
quid uult sigillum semper adfixum Ioui
auis ministrae? nempe uelox armiger
leno, exoletum qui tyranno pertulit.

240 Facem recincta ueste praetendit Ceres:
cur, si deorum nemo rapuit uirginem,
quam nocte quaerens mater errat peruigil?
fusus rotantem cernimus Tirintium:
cur, si Neaerae non fuit ludibrio?

245 Quid, rusticorum monstra detester deum,
Faunos, Priapos, fistularum praesides,
nymfas natantes incolasque aquatiles,
sitas sub alto more ranarum lacu,
diuinitatis ius in algis uilibus?

250 Ad haec colenda me uocas, censor bone?
potesne quidquam tale, si sanum sapis,
sanctum putare? nonne pulmonem mouet
derisus istas intuens ineptias,
quas uinolentae somniis fingunt anus?

255 Aut si, quod usquam est uanitatis mysticae,
nobis colendum est, ipse primus incipe.
promisce adora, quidquid in terris sacri est,
deos Latinos et deos Aegyptios,
quis Roma libat, quis Canopus supplicat.

260 Venerem precaris, conprecare et simiam;
placet sacratus aspis Aesculapii:
crocodillus, ibis et canis cur displicent?
adpone porris religiosas arulas,
uenerare acerbum caepe, mordax allium.

265 Fuligini ture placantur lares
et respuuntur consecrata holuscula?
aut unde maior esse maiestas focis
quam nata in hortis sarculatis creditur,
si numen ollis, numen et porris inest?

270 Sed pulchra res est forma in aere sculptilis:
quid inprecabor officinis Graeciae,
quae condiderunt gentibus stultis deos?
forceps Mironis, malleus Polycliti
natura uestrum est atque origo caelitum.

Ars seminandis efficax erroribus
barbam rigentem dum Iouis circumplicat,
dum defluentem leniter flectens comam
limat capillos et corimbos Liberi
275 et, dum Mineruae pectus hydris asperat,

iniecit atram territis formidinem,
ut fulmen aeris ceu Tonantis horreant,
tremant uenenum sibilantis Gorgonae,
putent ephybum post triumphos Indicos
280 ferire thyrsos posse, cum sit ebrius.

Tum quod Dianam molle succinctam uident,
uenantis arcum pertimescunt uirginis;
si forte uultum tristioris Herculis
liquore crispo massa finxit fusilis,
285 clauam minari, ni colatur, creditur.

Iam quis pauentum corda terror occupat,
Iunonis iram si polite expresserit?
uelut retortis intuens obtutibus
auertat ora de litantis hostia,
290 lapis seuera fronte mentitur minas.

Miror, quod ipsum non sacrastris Mentorem
nec templum et aras ipse Fidas habet,
fabri deorum uel parentes numinum,
qui si caminis institissent segnius,
295 non esset ullus Iuppiter conflatilis.

Non erubescis, stulte, pago dedite,
te tanta semper perdidisse obsonia,
quae dis ineptus obtulisti talibus,
quos trulla, peluis, cantharus, sartagines,
300 fracta et liquata contulerunt uascula?

Ignosco fatuis haec tamen uulgaribus,
quos lana terret discolora in stipite,
quos saepe falsus circulator decipit,
quibus omne sanctum est, quod pauendum rancidae
305 edentularum cantilenae suaserint;

uos eruditos miror et doctos uiros,
perpensa uitae quos gubernat regula,
nescire uel diuina uel mortalia
quo iure constent, quanta maiestas regat,
310 quidquid creatum est, quae creauit omnia.

Deus perennis, res inaestimabilis,
non cogitando, non uidendo clauditur,
excedit omnem mentis humanae modum
nec comprehendi uisibus nostris ualet
315 extraque et intus inplet ac superfluit.

Intemporalis, antequam primus dies,
esse et fuisse semper unus obtinet;
lux ipse uera ueri et auctor luminis,
cum lumen esset, lumen effudit suum,
320 ex luce fulgor natus hic est filius.

Vis una patris, uis et una est filii
unusque ab uno lumine splendor satus
pleno refulsit claritatis numine;
natura simplex pollet unius dei
325 et, quidquid usquam est, una uirtus condidit:

caelum solumque, uim marini gurgitis,
globos dierum noctiumque praesides,
uentos, procellas, fulgura, imbres, nubila,
septem triones, hesperos, aestus, niues,
330 fontes, pruinas et metalla et flumina;

praerupta, plana, montium conuallia,
feras, uolucres, reptiles, natatiles,
iumenta, pecua, subiugales, beluas,
flores, fructecta, germina, herbas, arbores,
335 quae sunt odori quaeque uernant esui.

Haec non labore et arte molitus deus
sed iussione, quam potestas protulit,
mandauit esse; facta sunt, quae non erant,
uerbo creauit omniformem machinam,
340 uirtus paterna semper in uerbo fuit.

Cognostis ipsum, nunc colendi agnoscite
ritum modumque, quale sit templi genus,
quae dedicari sanxerit donaria,
quae uota poscat, quos sacerdotes uelit,
345 quod mandet illic nectar inmolarier.

Aedem sibi ipse mente in hominis condidit
uiuam, serenam, sensualem, flabilem,
solui incapacem posse nec destructilem,
pulchram, uenustam, pra eminentem culmine,
350 discriminatis inlitam coloribus.

Illic sacerdos stat sacro in limine
foesque primas uirgo custodit Fides,
innexa crines uinculis regalibus
poscit litari uictimas Christo et patri,
365 quas scit placere candidatas, simplices:

frontis pudorem, cordis innocentiam,
pacis quietem, castitatem corporis,
dei timorem, regulam scientiae,
ieiuniorum parcitatem sobriam,
360 spem non iacentem, semper et largam manum.

Ex his amoenus hostiis surgit uapor
uincens odorem balsami, turis, croci,
auras madentes Persicorum aromatum,
sublatus inde caelum adusque tollitur
365 et prosperatum dulce delectat deum.

Hanc disciplinam quisquis infensus uetat,
uetat probatum uiuere et sanctum sequi,
uetat uigorem mentis alte intendere
nostrique acumen ignis ad terram uocat
370 nec excitari uim sinit prudentiae.

O mersa limo caecitas gentilium,
o carnulenta nationum pectora,
o spissus error, o tenebrosum genus
terris amicum, deditum cadaueri,
375 subiecta semper intuens, numquam supra!

Furorne summus ultima et dementia est
deos putare, qui creantur nuptiis,
rem spiritalem terrulente quaerere,
elementa mundi consecrare altaribus,
380 id, quod creatum est, conditorem credere,

deasceato supplicare stipiti,
uerris cruore scripta saxa spargere,
aras ofellis obsecrare bubulis,
homines fuisse cum scias, quos consecras,
385 urnas reorum morticinas lambere?

Desiste, iudex saeculi, tantum nefas
uiris iubere fortibusque et liberis!
nil est amore ueritatis celsius;
dei perennis nomen adserentibus
390 nihil pauori est, mors et ipsa subiacet.'

Dudum coquebat disserente martyre
Asclepiades intus iram subdolam
stomachatus alto felle, dum longum silet
bilemque tectis concipit praecordiis,
395 tandem latentis uim furoris euomit:

‘Pro Iuppiter! quid est, quod ex hoc audio?
stat inter aras et deorum imagines
et, quod fateri cogor, in medio foro
tacente memet ac perorat perditus,
400 quidquid sacrorum est ore foedans inpio.

O fas priorum, moris o prisci status!
inuenta regum pro salute publica
Pompiliorum nostra carpunt saecula.
quis hos sofistas error inuexit nouus,
405 qui non colendos esse diuos disputent?

Nunc dogma nobis christianum nascitur
post euolutos mille demum consules
ab urbe Roma, ne retexam Nestoras.
quidquid nouellum surgit, olim non fuit.
410 uis summa rerum nosse? Pyrram consule!

Vbi iste uester tunc erat summus deus,
dium fauore cum puer Mauortius
fundaret arcem septicollem Romulus?
quod Roma pollet auspicato condita,
415 Ioui Statori debet et dis ceteris.

Hoc sanctum ab aeuo est, hoc ab atauis traditum:
placanda nobis pro triumphis principis
delubra, faustus ut secundet gloriam
procinctus utque subiugatis hostibus
420 ductor quietum frenet orbem legibus.

Accingere ergo, quisquis es, nequissime,
pro principali rite nobiscum deos
orare uita uel, quod hostem publicum
pati necesse est, solue poenam sanguine:
425 spreuisse templa respuisse est principem.’

Tunc ille: ‘Numquam pro salute et maximis
fortissimisque principis cohortibus
aliter precabor, quam fidele ut militent
Christique lymfis ut renascantur patri,
430 capiant et ipsum caelitus paraclitum,

ut idolorum respuant caliginem,
 cernant ut illud lumen aeternae spei
 non succulentis influens obtutibus
 nec corporales per fenestras emicans,
 435 puris sed intus quod relucet mentibus.

Pupilla carnis crassa crassum perspicit
 et res caduca, quod resoluendum est, uidet,
 liquidis uidendis aptus est animae liquor,
 natura feruens sola feruentissimae
 440 diuinitatis uim coruscantem capit.

Hoc, opto, lumen imperator nouerit
 tuus meusque, si uelit fieri meus;
 nam si resistit christiano nomini,
 meus ille talis imperator non erit,
 445 scelus iubenti, crede, numquam seruiam.'

'Statis, ministri?' clamitans iudex ait,
 'statis manusque continetis uindices?
 non rupta sulcis dissecatis uiscera,
 animam nec intus abditam rimamini,
 450 erumpit unde uox profana in principem?'

Scindunt utrumque milites teterrimi
 mucrone hiulco pensilis latus uiri,
 sulcant per artus longa tractim uulnera,
 obliqua rectis, recta transuersis secant
 455 et iam relectis pectus albet ossibus.

Nitendo anhelant, diffluunt sudoribus,
 cum sit quietus heros, in quem saeuiunt.
 haec inter addit sponte Romanus loqui:
 'Si quaeris, o praefecte, uerum noscere,
 460 hoc omne, quidquid lancinamur, non dolet.

Dolet, quod error pectori insedit tuo,
 populos quod istos perditos tecum trahis.
 currunt frequentes undique ad spectaculum,
 gentile uulgus, heu, gemenda corpora,
 465 crudumque nostrae sortis exemplum tremunt.

Audite cuncti, clamo longe ac praedico,
 emitto uocem de catasta celsior:
 Christus paternae gloriae splendor, deus,
 rerum creator, noster idem particeps
 470 spondet salutem perpetem credentibus,

animae salutem, sola quae non occidit,
sed iuge durans dispares casus subit:
aut luce fulget aut tenebris mergitur,
Christum secuta patris intrat gloriam,
475 disiuncta Christo mancipatur tartaro.

Curanda mercis qualitas, quaenam mihi
contingat olim perpetis substantiae;
nam membra parui pendo, quo pacto cadant,
casura certe lege naturae suae.
480 instat ruina; quod resoluendum est, ruat.

Nec distat, ignis et fidiculae saeuiant,
an corpus aegrum languor asper torqueat,
cum saepe morbos maior armet saeuitia.
non unguarum tanta uis latus fodit,
485 mucrone quanto dira pulsat pleurisis,

nec sic inusta lamminis ardet cutis,
ut febris atro felle uenas exedit
uel summa pellis ignis obductus coquit
papulasque feruor aestuosus excitat:
490 credas cremari stridulis cauteribus.

Miserum putatis, quod retortis pendeo
extentus ulnis, quod reuelluntur pedes,
compago neruis quod sonat crepantibus:
sic heulantes ossa clamant diuidi,
495 nodosa torquet quos podagra et artrisis.

Horretis omnes hasce carnificum manus:
num mitiores sunt manus medentium,
laniena quando saeuit Hippocratica?
uiuuum secatur uiscus et recens cruor
500 scalpella tinguunt, dum putredo abraditur.

Putate ferrum triste chirurgos meis
inferre costis, quod secat salubriter;
non est amarum, quo reformatur salus:
uidentur isti carpere artus tabidos,
505 sed dant medellam rebus intus uiuidis.

Quis nescit autem, quanta corruptela sit
contaminatae carnis ac solubilis?
sordet, tumescit, liquitur, faetet, dolet,
inflatur ira, soluitur libidine,
510 plerumque felle tincta liuores trahit.

Aurum regestum nonne carni acquiritur?
inlusa uestis, gemma, bombyx, purpura
in carnis usum mille quaeruntur dolis,
luxus uorandi carnis aruinam fouet,
515 carnis uoluptas omne per nefas ruit.

Medere, quaeso, carnifex, tantis malis,
concide, carpe fomitem peccaminum,
fac, ut resecto debilis carnis situ
dolore ab omni mens supersit libera
520 nec gestet ultra, quod tyrannus amputet.

Nec terrearis turba circumstantium:
hoc perdo solum, quod peribit omnibus,
regi, clienti pauperique et diuiti.
sic uernularum, sic senatorum caro
525 tabescit, imo cum sepulcro condita est.

Iactura uilis mordet et damnum leue,
si, quo carendum est, perdere extimescimus.
cur, quod necesse est, non uoluntas occupat,
natura cur non uertit in rem gloriae?
530 legale damnum deputemus praemiis.

Sed praemiorum forma quae sit fortibus,
uideamus, illa nempe, quae numquam perit.
caelo refusus subuolabit spiritus,
dei parentis perfruetur lumine
535 regnante Christo stans in arce regia.

Quandoque caelum ceu liber plicabitur,
cadet rotati solis in terram globus,
sferam ruina menstruaem distruet,
deus superstes solus et iusti simul
540 cum sempiternis permanebunt angelis.

Contemne praesens utile, o prudens homo,
quod terminandum, quod relinquendum est tibi,
omite corpus, rem sepulcri et funeris,
tende ad futuram gloriam, perge ad deum,
545 agnosce, qui sis, uince mundum et saeculum!

Vixdum elocutus martyr hanc peregerat
orationem, cum furens interserit
Asclepiades: 'Vertat ictum carnifex
in os loquentis inque maxillas manum
550 sulcosque acutos et fidiculas transferat.

Verbositatis ipse rumpatur locus,
scaturrientes perdat ut loquacitas
sermonis auras perforatis follibus,
quibus sonandi nulla lex ponit modum;
555 ipsa et loquentis uerba torqueri uolo.'

Inplet iubentis dicta lictor inpius;
charaxat ambas unguis scribentibus
genas cruentis et secat faciem notis,
hirsuta barbibus soluitur carptim cutis
560 et mentum adusque uultus omnis scinditur.

Martyr fluentem fatur inter sanguinem:
'Grates tibi, o praefecte, magnas debeo,
quod multa pandens ora iam Christum loquor:
artabat ampli nominis praeconium
565 meatus unus, inpar ad laudes dei.

Rimas patentes inuenit uox edita
multisque fusa rictibus reddit sonos
hinc inde plures et profatur undique
Christi patrisque sempiternam gloriam:
570 tot ecce laudant ora, quot sunt uulnera.'

Tali repressus cognitor constantia
cessare poenam praecipit, tunc sic ait:
'Per Solis ignes iuro, qui nostros dies
reciprocatis administrat circulis,
575 cuius recursu lux et annus ducitur,

ignes parandos iam tibi tristis rogi,
qui fine digno corpus istud deuorent,
quod perseuerans tam resistit nequiter
sacris uetustis nec dolorum spiculis
580 uictum fatiscit fitque poenis fortius.

Quis hunc rigorem pectori iniecit stupor?
mens obstinata est, corpus omne obcalluit,
tantus nouelli dogmatis regnat furor:
hic nempe uester Christus haud olim fuit,
585 quem tu fateris ipse suffixum cruci.'

'Haec illa crux est omnium nostrum salus',
Romanus inquit, 'hominis haec redemptio est.
scio incapacem te sacramenti, inpie,
non posse caecis sensibus mysterium
590 haurire nostrum: nil diurnum nox capit.

Tamen in tenebris proferam claram facem,
sanus uidebit, lippus oculos obteget.
remouete lumen, dicet insanabilis,
iniuriosa est nil uidenti claritas.
595 audi, profane, quod grauatus oderis!

Regem perennem rex perennis protulit
in se manentem nec minorem tempore,
quia tempus illum non tenet; nam fons retro
exordiorum est et dierum et temporum,
600 ex patre Christus: hoc pater quod filius.

Hic se uidendum praestitit mortalibus,
mortale corpus sumpsit immortalitas,
ut, dum caducum portat aeternus deus,
transire nostrum posset ad caelestia:
605 homo est peremptus et resurrexit deus.

Congressa mors est membra gestanti deo;
dum nostra temptat, cessit immortalibus.
stultum putatis hoc, sofistae saeculi,
sed stulta mundi summus elegit pater,
610 ut stultus esset saeculi prudens dei.

Antiquitatem Romuli et Mauortiam
lupam renarras primum et omen uulturum.
si res nouellas respuis, nil tam recens:
uix mille fastis inplet hanc aetatulam
615 cursus dierum conditore ab augure.

Sescenta possum regna pridem condita
proferre toto in orbe, si sit otium,
multo ante clara, quam capellam Gnosiam
suxisse fertur Iuppiter, Martis pater.
620 sed illa non sunt, haec et olim non erunt.

Crux ista Christi, quam nouellam dicitis,
nascente mundo factus ut primum est homo,
expressa signis, expedita est litteris,
aduentus eius mille per miracula
625 praenuntiatus ore uatum consono.

Reges, profetae iudicesque et principes
uirtute, bellis, cultibus sacris, stilo
non destiterunt pingere formam crucis,
crux praenotata, crux adumbrata est prius,
630 crucem uetusta conbiberunt saecula.

Tandem relectis uocibus profeticis
aetate nostra conprobata antiquitas
coram refulsit ore conspicabili,
ne fluctuaret ueritas dubia fide,
635 si non pateret teste uisu comminus.

Hinc nos et ipsum non perire credimus
corpus, sepulcro quod uorandum traditur,
quia Christus in se mortuum corpus cruci
secum excitatum uexit ad solium patris
640 uiamque cunctis ad resurgendum dedit.

Cruce illa nostra est, nos patibulum ascendimus,
nobis peremptus Christus et nobis deus
Christus reuersus, ipse qui moriens homo est,
natura duplex: moritur et mortem domat,
645 reditque in illud, quod perire nesciat.

Dixisse pauca sit satis de mysticis
nostrae salutis deque processu spei;
iam iam silebo: margaritas spargere
Christi uetamur inter inmundos sues,
650 lutulenta sanctum ne terant animalia.

Sed quia profunda non licet luctarier
ratione tecum, consulamus proxima:
interrogetur ipsa naturalium
simplex sine arte sensuum sententia,
655 fuci inperitus fac ut adsit arbiter.

Da septuennem circiter puerum aut minus,
qui sit fauoris liber et non oderit
quemquam nec ullum mentis in uitium cadat;
periclitemur, quid recens infantia
660 dicat sequendum, quid nouus sapiat uigor.'

Hanc ille sancti martyris uocem libens
amplexus unum de caterua infantium
paruum nec olim lacte depulsum capi
captumque adesse praecipit: 'Quiduis roga',
665 inquit, 'sequamur, quod probarit pusio.'

Romanus ardens experiri innoxiam
lactantis oris indolem: 'Filiole', ait,
'dic, quid uidetur esse uerum et congruens,
unumne Christum colere et in Christo patrem,
670 an conprecari mille formarum deos?'

Adrisit infans nec moratus rettulit:
 'Est quidquid illud, quod ferunt homines deum,
 unum esse oportet, et, quod uni, est unicum.
 cum Christus hoc sit, Christus est uerus deus,
 675 genera deorum multa nec pueri putant.'

Stupuit tyrannus sub pudore fluctuans
 nec uim decebat innocenti aetatulae
 inferre leges nec loquenti talia
 furor sinebat efferatus parcere:
 680 'Quis auctor', inquit, 'uocis est huius tibi?'

Respondit ille: 'Mater et matri deus:
 illa ex parente spiritu docta inbibit,
 quo me inter ipsa pasceret cunabula,
 ego ut gemellis uberum de fontibus
 685 lac paruus hausit, Christum et hausit credere.'

'Ergo ipsa mater adsit', exclamat, 'cedo',
 Asclepiades, 'disciplinae et exitum
 tristem suae magistra spectet inopia,
 male eruditi torqueatur funere
 690 infantis orba, quemque corrumpit, fleat.

Absit, ministros uilis ut muliercula
 nostros fatiget: quantulus autem dolor
 uexabit artus mortis auxilio breuis!
 oculi parientis punientur acrius,
 695 quam si cruentae membra carpant unguulae.'

Vix haec profatus pusionem praecipit
 sublime tollant et manu pulsant nates,
 mox et remota ueste uirgis uerberent
 tenerumque duris ictibus tergum secent,
 700 plus unde lactis quam cruoris defluat.

Quae cautis illud perpeti spectaculum,
 quis ferre possit aeris aut ferri rigor?
 inpacta quotiens corpus attigerat salix,
 tenui rubebant sanguine uda uimina,
 705 quem plaga flerat roscidis liuoribus.

Ferunt minaces uerberantium genas
 inlacrimasse sponte dimanantibus
 guttis per ora barbarum frementia,
 scribas et ipsos et coronam plebium
 710 proceresque siccis non stetisse uisibus.

At sola mater hisce lamentis caret,
soli sereno frons renidet gaudio:
stat in piorum corde pietas fortior
amore Christi contumax doloribus
715 firmatque sensum mollis indulgentiae.

Sitire sese paruus exclamauerat—
animae aestuantis ardor in cruciatibus
hoc exigebat, lymfae ut haustum posceret—,
quem torua mater eminus triste intuens
720 uultu et seueris uocibus sic increpat:

'Puto, inbecillo, nate, turbaris metu
et te doloris horror adflictum domat.
non hanc meorum uiscerum stirpem fore
deo spopondi, non in hanc spem gloriae
725 te procreaui, cedere ut leto scias.

Aquam bibendam postulas, cum sit tibi
fons ille uiuus praesto, qui semper fluit
et cuncta solus inrigat uiuentia,
intus forisque spiritum et corpus simul,
730 aeternitatem largiens potantibus.

Venies ad illud mox fluentum, si modo
animo ac medullis solus ardor aestuet
uidere Christum, quod semel potum adfatim
sic sedat omnem pectoris flagrantiam,
735 uita ut beata iam sitire nesciat.

Hic, hic bibendus, nate, nunc tibi est calix,
mille in Bethleem quem biberunt paruuli:
oblita lactis et papillarum inmemor
aetas amaris, mox deinde dulcibus
740 refecta poclis mella sumpsit sanguinis.

Exemplum ad istud nitere, o fortis puer,
generosa prolis matris et potential!
omnes capaces esse uirtutum pater
mandauit annos, neminem excepit diem
745 ipsis triumphos adnuens uagitibus.

Scis, saepe dixi, cum docenti adluderes
et garrulorum signa uerborum dares,
Isaac fuisse paruulum patri unicum,
qui, cum inmolandus aram et ense cerneret,
750 ultro sacranti colla praebuerit seni.

Narraui et illud nobile ac memorabile
certamen, una matre quod septem editi
gessere pueri, sed tamen factis uiri,
hortante eadem matre in ancipiti exitu,
755 poenae et coronae sanguini ut ne parcerent.

Videbat ipsos apparatus funerum
praesens suorum nec mouebatur parens
laetata, quotiens aut oliuo stridula
sartago frixum torruisset puberem
760 dira aut cremasset lamminarum inpressio.

Comam cutemque uerticis reuulserat
a fronte tortor, nuda testa ut tegmine
ceruicem adusque dehonestaret caput;
clamabat illa: 'Patere, gemmis uestiet
765 apicem hunc corona regio ex diademate.'

Linguam tyrannus amputari iusserat
uni ex ephybis; mater aiebat: 'Satis
iam parta nobis gloria est, pars optima
deo inmolatur ecce nostri corporis,
770 digna est fidelis lingua, quae sit hostia.

Interpres animi, enuntiatrice sensuum,
cordis ministra, praeco operti pectoris,
prima offeratur in sacramentum necis
et sit redemptrix prima membrorum omnium,
775 duces dicatam mox sequentur cetera.

His Maccabeos incitans stimulis parens
hostem subegit subiugatum septies,
quot feta natis, tot triumphis incluta;
me partus unus ut feracem gloriae,
780 mea uita, praestet, in tua est situm manu.

Per huius alui fida conceptacula,
per hospitalem mense bis quino larem,
si dulce nostri pectoris nectar tibi,
si molle gremium, grata si crepundia,
785 persiste et horum munerum auctorem adsere!

Quanam arte nobis uiuere intus coeperis,
nihilumque et illud, unde corpus, nescio,
nouit animator solus et factor tui;
inpendere ipsi, cuius ortus munere es,
790 bene in datorem, quod dedit, refuderis.'

Talia canente matre iam laetus puer
uirgas strepentes et dolorem uerberum
ridebat. hic tum cognitor pronuntiat:
‘Claudatur infans carcere et tanti mali
795 Romanus auctor torqueatur acrius.’

Illum recentes per cicatricum uias
denuo exarabant, quaque acutum traxerant
paulo ante ferrum, mox recrudescens
plagis apertas persequabantur notas,
800 quos iam superbus uictor ignauos uocat.

‘O non uirile robur, o molles manus,
unam labantis dissipare tam diu
uos non potesse fabricam corpusculi!
uix iam cohaeret nec tamen penitus cadit
805 uincens lacertos dexterarum inertium.

Citius cadauer dentibus carpunt canes
longeque morsus uulturum efficacior
ad deuorandas carnis offas mortuae;
languetis inbelli fame ac fatiscitis,
810 gula est ferina sed socors edacitas.’

Exarsit istis turbida ira iudicis
seque in supremam concitat sententiam:
‘Si te morarum paenitet, finem citum
subeas, licebit: ignibus uorabere
815 damnatus et fauilla iam tenuis fies.’

Abiens at ille, cum foro abriperent uirum
truces ministri, pone respectans ait:
‘Appello ab ista, perfide, ad Christum meum
crudelitate, non metu mortis tremens,
820 sed ut probetur esse nil, quod iudicas.’

‘Quid differo’, inquit ille, ‘utrosque perdere,
puerum ac magistrum, complices sectae inopiae?
gladius recidat uile uix hominis caput
infantis, istum flamma uindex concremet,
825 sit his sub uno fine dispar exitus.’

Peruentum ad ipsum caedis implendae locum.
natum gerebat mater amplexu et sinu,
ut primitiuum crederes fetum geri
deo offerendum sancti Abelis ferculo,
830 lectum ex ouili, puriorem ceteris.

Puerum poposcit carnifex, mater dedit,
nec inmorata est fletibus, tantum osculum
inpressit unum: 'Vale', ait, 'dulcissime,
et, cum beatus regna Christi intraueris,
835 memento matris, iam patrone ex filio!'

Dixit. deinde, dum ferit ceruiculam
percussor ense, docta mulier psallere
hymnum canebat carminis Dauitici:
'Pretiosa sancti mors sub aspectu dei,
840 tuus ille seruus, prolis ancillae tuae.'

Talia retexens explicabat pallium
manusque tendebat sub ictu et sanguine,
uenarum ut undam profluam manantium
et palpitantis oris exciperet globum:
845 excepit et caro adplicauit pectori.

At parte campi ex altera inmanem pyram
texebat ustor fumidus pinu arida,
sarmenta mixtim subdita et faeni struem
spargens liquato rore feruentis picis,
850 quo flamma pastu cresceret ferocius.

Et iam retortis bracchiis furca eminus
Romanus actus ingerebatur rogo:
'Scio', inquit ille, 'non futurum, ut concremer,
nec passionis hoc genus datum est mihi,
855 et restat ingens quod fiat miraculum.'

Haec eius orsa sequitur inmensus fragor
nubis ruentis, nimbus undatim nigro
praeceps aquarum flumine ignes obruit.
alunt oliuo semiconbustas faces,
860 sed uincit imber iam madentem fomitem.

Trepidare teter carnifex rebus nouis
turbatus et, qua posset arte, insistere,
uersare torres cum fauillis umidis,
prunas maniplis confouere stuppeis
865 et semen ignis inter undas quaerere.

Quod cum tumentis nuntiatum iudici,
commouit iram fellis implacabilis:
'Quousque tandem summus hic nobis magus
inludet', inquit, 'Thessalorum carmine
870 poenam peritus uertere in ludibrium?'

Fortasse ceruix, si secandam iussero,
flecti sub ensem non patebit uulneri,
uel amputatum plaga collum diuidens
rursus coibit ac reglutinabitur
875 umerisque uertex eminebit additus.

Temptemus igitur ante partem quampiam
truncare ferro corporis superstitis,
ne morte simpla crimosus multiplex
cadat uel una perfidus caede oppetat:
880 quot membra gestat, tot modis pereat uolo.

Libet experiri, Lerna, sicut traditur,
utrum renatis pullulascat artubus
ac se inminuti corporis damnis nouum
instauret: ipse praesto erit tunc Hercules
885 hydrina suetus ustuire uulnera.

Iam nunc secandi doctus adsit artifex,
qui cuncta norit uiscerum confinia
uel nexa neruis disparare uincula:
date hunc, reuulsis qui medetur ossibus
890 aut fracta nodis sarcimens compaginat.

Linguam priorem detrahat radicitus,
quae corpore omni sola uiuit nequior;
illa et procaci pessima in nostros deos
inuecta motu fas profanauit uetus
895 audax et ipsi non pepercit principi.'

Aristo quidam medicus accitus uenit,
proferre linguam praecipit. profert statim
martyr resectam, pandit ima et faucium
ille et palatum tractat et digito exitum
900 uocis pererrans uulneri explorat locum.

Linguam deinde longe ab ore protrahens
scalpillum in usque guttur insertans agit.
illo secante fila sensim singula
numquam momordit martyr aut os dentibus
905 compressit artis nec cruorem sorbuit.

Inmotus et patente rictu constitit,
dum sanguis extra defluit scaturriens,
perfusa pulcher menta russo stemmate
fert et cruenti pectoris spectat decus
910 fruiturque et ostro uestis ut iam regiae.

Praefectus ergo ratus elinguem uirum
 cogi ad sacrandum posse, cum uerbis carens
 nil in deorum blateraret dedecus,
 iubet reduci iam tacentem ac debilem
 915 multo loquentis turbine olim territus.

Reponit aras ad tribunal denuo
 et tus et ignem uiuidum in carbonibus
 taurina et exta uel suilla abdomina;
 ingressus ille, ut hos paratus perspicit,
 920 insufflat, ipsos ceu uideret daemonas.

Inridet hoc Asclepiades laetior,
 addit deinde: 'Numquid inclementius,
 sicut solebas, es paratus dicere?
 effare quiduis ac perora et dissere;
 925 permitto, uocem libere ut exerceas.'

Romanus alto corde suspirans diu
 gemitu querellam traxit et sic orsus est:
 'Christum loquenti lingua numquam defuit,
 nec uerba quaeras quo regantur organo,
 930 cum praedicatur ipse uerborum dator.

Qui fecit, ut uis uocis expressa intimo
 pulmone et oris torta sub testudine
 nunc ex palato det repercussos sonos,
 nunc temperetur dentium de pectine
 935 sitque his agendis lingua plectrum mobile,

si mandet idem faucium sic fistulas
 spirare flatu concinentes consono,
 ut uerba in ipsis explicent meatibus
 uel exitu oris, cymbalis profarier
 940 nunc pressa parce labra, nunc hiantia,

dubitasne uerti posse naturae statum,
 cui facta forma est, qualis esset primitus?
 hanc nempe factor uertere, ut libet, potest
 positasque leges texere ac retexere,
 945 linguam loquella ne ministram postulet.

Vis scire nostri numinis potentiam?
 fluctus liquentis aequoris pressit pede,
 natura fluxa ac tenuis in solidum coit:
 quam dispar illis legibus, quis condita est!
 950 solet natatus ferre, fert uestigia.

Habet usitatum munus hoc diuinitas,
quae uera nobis colitur in Christo et patre,
mutis loquellam, percitum claudis gradum,
surdis fruendam reddere audientiam,
955 donare caecis lucis insuetae diem.

Haec si quis amens fabulosa existimat,
uel ipse tute si parum fidelia
rebare pridem, uera cognoscas licet:
habes loquentem, cuius amputaueras
960 linguam: probatis cede iam miraculis.'

Horror stupentem persecutorem subit
timorque et ira pectus in caliginem
uertere: nescit, uigilet ane somniet,
miratur haerens, quod sit ostenti genus:
965 formido frangit, armat indignatio.

Nec uim domare mentis effrenae potest
nec, quo furoris tela uertat, inuenit.
postremo medicum saeuus insontem iubet
reum citari, nundinatum hunc arguit,
970 mercede certa pactus ut conluderet,

aut ferrum in ore nil agens et irritum
uersasse frustra seu retunsis tactibus
aut arte quadam uulnus inlatum breue,
quod sauciata parte linguam laederet
975 neruos nec omnes usque quaque abscideret.

Manere saluam uocis harmoniam probe
non posse, inani concauo uerba exprimi,
quae concrepare ligula moderatrix facit.
esto, ut resultet spritus uacuo specu,
980 echo sed extat inde, non oratio.

Veris refutat medicus hanc calumniam:
'Scrutare uel tu nunc latebras faucium
intraque dentes curiosum pollicem
circumfer haustus uel patentes inspice,
985 lateatne quidquam, quod regat spiramina.

Quamquam forassem forte si puncto leui
tenuiue linguam contigissem uulnere,
titubante plectro fatus esset debilis;
nam cum magistra uocis in uitium cadit,
990 usus necesse est et loquendi intercidat.

Fiat periculum, si placet, cuiusmodi
edat querellam quadrupes lingua eruta,
elinguis et quem porca grunitum strepat,
cui uox fragosa, clamor est inconditus,
995 probabo mutam nil sonare stridulum.

Testor salutem principis me simplici
functum secantis arte, iudex optime,
seruisse iussis absque fraude publicis;
sciat hic, quis illi uerba suggillet deus,
1000 ego, unde mutus sit disertus, nescio.'

His sese Aristo purgat, at contra inpium
nil haec latronem christianorum mouent,
magis magisque fertur in uesaniem.
quaerit, alienus sanguis ille aspenderit
1005 uirum, suone fluxerit de uulnere.

Respondit his Romanus: 'Eccum, praesto sum,
meus iste sanguis uerus est, non bubulus.
agnoscis illum, quem loquor, miserrime
pagane, uestri sanguinem sacrum bouis,
1010 cuius litata caede permadescitis?

Summus sacerdos nempe sub terram scrobe
acta in profundum consecrandus mergitur,
mire infulatus festa uittis tempora
nectens, corona tum repexus aurea,
1015 cinctu Gabino sericam fultus togam.

Tabulis superne strata texunt pulpita
rimosa rari pegmatis conpagibus,
scindunt subinde uel terebrant aream
crebroque lignum perforant acumine,
1020 pateat minutis ut frequens hiatibus.

Huc taurus ingens fronte torua et hispida
sertis reuinctus aut per armos floreis
aut inpeditis cornibus deducitur,
nec non et auro frons coruscat hostiae
1025 saetasque fulgor brattealis inficit.

Hic ut statuta est inmolanda belua,
pectus sacrato diuidunt uenabulo;
eructat amplum uulnus undam sanguinis
feruentis inque texta pontis subditi
1030 fundit uaporum flumen et late aestuat.

Tum per frequentes mille rimarum uias
inlapsus imber tabidum rorem pluit,
defossus intus quem sacerdos excipit
guttas ad omnes turpe subiectans caput
1035 et ueste et omni putrefactus corpore.

Quin os supinat, obuias offert genas,
supponit aures, labra, nares obicit,
oculos et ipsos perluit liquoribus,
1040 nec iam palato parcit et linguam rigat,
donec cruorem totus atrum conbibat.

Postquam cadauer sanguine egesto rigens
conpage ab illa flamines retraxerint,
procedit inde pontifex uisu horridus,
ostentat udum uerticem, barbam grauem,
1045 uittas madentes atque amictus ebrios.

Hunc inquinatum talibus contagiis,
tabo recentis sordidum piaculi,
omnes salutant atque adorant eminus,
uilis quod illum sanguis et bos mortuus
1050 foedis latentem sub cauernis lauerint.

Addamus illam, uis, hecatomben tuam,
centena ferro cum cadunt animalia
uariaque abundans caede restagnat cruor,
uix ut cruentis augures natatibus
1055 possint meare per profundum sanguinis?

Sed quid macellum pingue puluinarium,
quid maximorum lancinatores gregum
euiscerata carne crudos criminor?
sunt sacra, quando uosmet ipsi exciditis,
1060 uotiuus et cum membra detruncat dolor.

Cultrum in lacertos exerit fanaticus
sectisque Matrem bracchiis placat deam,
furere ac rotari ius putatur mysticum;
parca ad secandum dextra fertur in pia,
1065 caelum meretur uulnerum crudelitas.

Ast hic metenda dedicat genitalia,
numen reciso mitigans ab inguine
offert pudendum semiuir donum deae,
illam reuulsa masculini germinis
1070 uena effluenti pascit auctam sanguine.

Vterque sexus sanctitati displicet,
medium retentat inter alternum genus,
mas esse cessat ille nec fit femina.
felix deorum mater inberbes sibi
1075 parat ministros lenibus nouaculis.

Quid, cum sacrandus accipit sfragitidas?
acus minutas ingerunt fornacibus,
his membra pergunt urere, ut igniuerint;
quamcumque partem corporis feruens nota
1080 stigmatit, hanc sic consecratam praedicant.

Functum deinde cum reliquit spiritus
et ad sepulcrum pompa fertur funeris,
partes per ipsas inprimuntur bratteae,
insignis auri lammina obducit cutem,
1085 tegitur metallo, quod perustum est ignibus.

Has ferre poenas cogitur gentilitas,
hac dii coercent lege cultores suos:
sic daemon ipse ludit hos, quos ceperit,
docet execrandas ferre contumelias,
1090 tormenta inuri mandat infelicibus.

At noster iste sanguis ex uestra fluit
crudelitate, uos tyrannide inopia
exulceratis innocentum corpora.
si uos sinatis, incruente uiuimus,
1095 at si cruenta puniamur, uincimus.

Sed iam silebo, finis instat debitus,
finis malorum, passionis gloria,
iam non licebit, inprobe, ut licuit modo,
torquere nostra uel secare uiscera,
1100 cedas necesse est uictus et iam desinas.'

'Cessabit equidem tortor et sector dehinc',
iudex minatur, 'sed peremptoris manus
succedet illis, strangulatrix faucium,
aliter silere nescit oris garruli
1105 uox inquieta, quam tubam si fregero.'

Dixit foroque protrahi iussit uirum,
trudi in tenebras noxialis carceris,
elidit illic fune collum martyris
lictor nefandus. sic peracta est passio,
1110 anima absoluta uinculis caelum petit.

Gesta intimasse cuncta fertur principi
praefectus addens ordinem uoluminum
seriemque tantae digerens tragoediae,
laetatus omne crimen in fasces refert
1115 suum tyrannus chartulis uiuacibus.

Illas sed aetas conficit diutina,
fuligo fuscatur, puluis obducit situ,
carpit senectus aut ruinis obruit;
1120 inscripta Christo pagina immortalis est
nec obsolescit ullus in caelis apex.

Excepit adstans angelus coram deo
et quae locutus martyr et quae pertulit,
nec uerba solum disserentis condidit,
1125 sed ipsa pingens uulnera expressit stilo
laterum, genarum pectorisque et faucium.

Omnis notata est sanguinis dimensio,
ut quamque plagam sulcus exarauerit,
altam, patentem, proximam, longam, breuem,
1130 quae uis doloris quique segmenti modus,
guttam cruoris ille nullam perdidit.

Hic in regeis est liber caelestibus,
monumenta seruans laudis indelebilis,
relegendus olim sempiterno iudici,
1135 libramine aequo qui malorum pondera
et praemiorum comparabit copias.

Vellem sinister inter haedorum greges
ut sum futurus, eminus dinoscerer
atque hoc precante diceret rex optimus:
1140 'Romanus orat, transfer hunc haedum mihi,
sit dexter, agnus induatur uellere.'

XI

AD VALERIANUM

EPISCOPUM DE PASSIONE

HIPPOLYTI BEATISSIMI

MARTYRIS

Innumeros cineres sanctorum Romula in urbe
uidimus, o Christi Valeriane sacer.
Incisos tumulis titulos et singula quaeris
nomina: difficile est, ut replicare queam.
5 Tantos iustorum populos furor inpius hausit,
cum coleret patrios Troia Roma deos.
Plurima litterulis signata sepulcra loquuntur
martyris aut nomen aut epigramma aliquod,
sunt et muta tamen tacitas claudentia tumbas
10 marmora, quae solum significant numerum.
Quanta uirum iaceant congestis corpora aceruis,
nosse licet, quorum nomina nulla legas.
Sexaginta illic defossas mole sub una
reliquias memini me didicisse hominum,
15 quorum solus habet conperta uocabula Christus,
utpote quos propriae iunxit amicitiae.
Haec dum lustris oculis et sicubi forte latentes
rerum apices ueterum per monumenta sequor,
inuenio Hippolytum, qui quondam scisma Nouati
20 presbiter attigerat nostra sequenda negans,
usque ad martyrii prouectum insigne tulisse
lucida sanguinei praemia supplicii.
Nec mirere senem peruersi dogmatis olim
munere ditatum catholicae fidei.
25 Cum iam uaesano uictor raperetur ab hoste
exultante anima carnis ad exitium,
plebis amore suae multis comitantibus ibat;
consultus quaenam secta foret melior,
respondit: 'Fugite, o miseri, execranda Nouati
30 scismata, catholicis reddite uos populis!
Vna fides uigeat, prisco quae condita templo est,
quam Paulus retinet quamque cathedra Petri.
Quae docui, docuisse piget: uenerabile martyr

cerno, quod a cultu rebar abesse dei.
 35 His ubi detorsit laeuo de tramite plebem
 monstrauitque sequi, qua uia dextra uocat,
 seque ducem recti spretis anfractibus idem
 praebuit, erroris qui prius auctor erat,
 sistitur insano rectori christicolas tunc
 40 ostia uexanti per Tiberina uiros.
 Illo namque die Roma secesserat, ipsos
 peste suburbanos ut quateret populos,
 non contentus humum celsae intra moenia Romae
 tingere iustorum caedibus assiduis.
 45 Ianiculum cum iam madidum, fora, rostra, Suburam
 cerneret eluuie sanguinis affluere,
 protulerat rabiem Tyrreni ad litoris oram
 quaeque loca aequoreus proxima portus habet.
 Inter carnifices et constipata sedebat
 50 officia extracto celsior in solio,
 discipulos fidei detestandique rebelles
 idolii ardebat dedere perfidiae.
 Carcereo crinita situ stare agmina contra
 iusserat horrendis excrucienda modis.
 55 Inde catenarum tractus, hinc lorea flagra
 stridere, uirgarum concrepitare fragor,
 ungula fixa cauis costarum cratibus altos
 pandere secessus et lacerare iecur.
 Ac iam lassatis iudex tortoribus ibat
 60 in furias cassa cognitione fremens—
 nullus enim Christi ex famulis per tanta repertus
 supplicia, auderet qui uitare animam—
 inde furens quaesitor ait: 'Iam, tortor, ab unco
 desine, si uana est quaestio, morte agito.
 65 Huic abscede caput, crux istum tollat in auras
 uiuentesque oculos offerat alitibus;
 hos rape praecipites et uinctos conice in ignem,
 sit pyra, quae multos deuoret una reos.
 En tibi, quos properes rimosae inponere cumbae
 70 pellere et in medii stagna profunda freti.
 Quos ubi susceptos rabidum male suta per aequor
 uexerit et tumidis caesa labarit aquis,
 dissociata putrem laxent tabulata carinam
 conceptumque bibant undique naufragium.
 75 Squamea caenoso praestabit uentre sepulcrum
 belua consumptis cruda cadaueribus.'
 Haec persultanti celsum subito ante tribunal
 offertur senior nexibus implicitus.
 Stipati circum iuuenes clamore ferebant
 80 ipsum christicolis esse caput populis:
 si foret extinctum propere caput, omnia uulgi

pectora Romanis sponte sacranda deis.
 Insolitum leti poscunt genus et noua poenae
 inuenta, exemplo quo trepident alii.
 85 Ille supinata residens ceruice: 'Quis', inquit,
 'dicitur?' adfirmant dicier Hippolytum.
 'Ergo sit Hippolytus, quatiat turbetque iugales
 intereatque feris dilaceratus equis.'
 Vix haec ille, duo cogunt animalia freni
 90 ignara insueto subdere colla iugo,
 non stabulis blandiue manu palpata magistri
 imperiumque equitis ante subacta pati,
 sed campestre uago nuper pecus e grege captum,
 quod pauor indomito corde ferinus agit.
 95 Iamque reluctantes sociarant uincla bigas
 oraue discordi foedere nexuerant:
 temonis uice funis inest, qui terga duorum
 diuidit et medius tangit utrumque latus,
 deque iugo in longum se post uestigia retro
 100 protendens trahitur transit et ima pedum.
 Huius ad extremum, sequitur qua puluere summo
 cornipedum refugas orbita trita uias,
 crura uiri innectit laqueus nodoque tenaci
 adstringit plantas cumque rudente ligat.
 105 Postquam conposito satis instruxere paratu
 martyris ad poenam uerbera, uincla, feras,
 instigant subitis clamoribus atque flagellis
 iliaque infestis perfodiunt stimulis.
 Vultima uox audita senis uenerabilis haec est:
 110 'Hi rapiant artus, tu rape, Christe, animam!'
 Prorumpunt alacres caecoque errore feruntur,
 qua sonus atque tremor, qua furor exagitant.
 Incendit feritas, rapit impetus et fragor urget
 nec cursus uolucer mobile sentit onus.
 115 Per siluas, per saxa ruunt, non ripa retardat
 fluminis aut torrens oppositus cohibet,
 prosternunt saepes et cuncta obstacula rumpunt,
 prona, fragosa petunt, ardua transiliunt.
 Scissa minutatim labefacto corpore frusta
 120 carpit spinigeris stirpibus hyrtus ager.
 Pars summis pendet scopulis, pars sentibus haeret,
 parte rubent frondes, parte madescit humus.
 Exemplar sceleris paries habet inlitus, in quo
 multicolor fucus digerit omne nefas,
 125 picta super tumulum species liquidis uiget umbris
 effigians tracti membra cruenta uiri.
 Rorantes saxorum apices uidi, optime papa,
 purpureasque notas uepribus inpositas.
 Docta manus uirides imitando effingere dumos

luserat et minio russeolam saniem.
Cernere erat ruptis conpagibus ordine nullo
membra per incertos sparsa iacere situs.
Addiderat caros gressu lacrimisque sequentes,
deuia quo fractum semita monstrat iter.
135 Maerore attoniti atque oculis rimantibus ibant
inplebantque sinus uisceribus laceris.
Ille caput niueum conplectitur ac reuerendam
canitiem molli confouet in gremio;
hic umeros truncasque manus et bracchia et ulnas
140 et genua et crurum fragmina nuda legit.
Palliolis etiam bibulae siccantur harenae,
ne quis in infecto puluere ros maneat.
Si quis et in sudibus recalenti aspergine sanguis
insidet, hunc omnem spongia pressa rapit.
145 Nec iam densa sacro quidquam de corpore silua
obtinere aut plenis fraudat ab exequiis.
Cumque recensetis constaret partibus ille,
corporis integri qui fuerat numerus,
nec purgata aliquid deberent auia toto
150 ex homine extersis frondibus et scopulis,
metando eligitur tumulo locus, ostia relinquunt,
Roma placet, santos quae teneat cineres.
Haud procul extremo culta ad pomeria uallo
mersa latebrosis crypta patet foueis.
155 Huius in occultum gradibus uia prona reflexis
ire per anfractus luce latente docet.
Primas namque fores summo tenus intrat hiatu
inlustratque dies limina uestibuli.
Inde ubi progressu facili nigrescere uisa est
160 nox obscura loci per specus ambiguum,
occurrunt celsis inmissa foramina tectis,
quae iaciant claros antra super radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde recessus
arta sub umbrosis atria porticibus,
165 at tamen excisi subter caua uiscera montis
crebra terebrato fornice lux penetrat.
Sic datur absentis per subterranea solis
cernere fulgorem luminibusque frui.
Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
170 propter ubi adposita est ara dicata deo.
Illa sacramenti donatrix mensa eademque
custos fida sui martyris adposita
seruat ad aeterni spem uindicis ossa sepulcro,
pascit item sanctis Tibricolas dapibus.
175 Mira loci pietas et prompta precantibus ara
spes hominum placida prosperitate iuuat.
Hic corruptelis animique et corporis aeger

orai quotiens stratus, opem merui.
 Quod laetor reditu, quod te, uenerande sacerdos,
 180 conplecti licitum est, scribo quod haec eadem,
 Hippolyto scio me debere, deus cui Christus
 posse dedit, quod quis postulet, adnuere.
 Ipsa, illas animae exuuias quae continet intus,
 aedacula argento fulgurat ex solido.
 185 Praefixit tabulas diues manus aequore leuui
 candentes, recauum quale nitet speculum,
 nec Pariis contenta aditus obducere saxis
 addidit ornando clara talenta operi.
 Mane salutatum concurritur: omnis adorat
 190 pubis, eunt, redeunt solis adusque obitum.
 Conglobat in cuneum Latios simul ac peregrinos
 permixtim populos religionis amor.
 Oscula perspicuo figunt inpressa metallo,
 balsama defundunt, fletibus ora rigant.
 195 Iam cum se renouat decursis mensibus annus
 natalemque diem passio festa refert,
 quanta putas studiis certantibus agmina cogi
 quaeue celebrando uota coire deo!
 Vrbs augusta suos uomit effunditque Quirites,
 200 una et patricios ambitione pari.
 Confundit plebeia falanx umbonibus aequis
 discrimen procerum praecipitante fide.
 Nec minus Albanis acies se candida portis
 explicat et longis ducitur ordinibus,
 205 exultant fremitus uariarum hinc inde uiarum,
 indigena et Picens plebs et Etrusca uenit.
 Concurrat Samnitis atrox, habitator et altae
 Campanus Capuae iamque Nolanus adest,
 quisque sua laetus cum coniuge dulcibus et cum
 210 pigneribus rapidum carpere gestit iter.
 Vix capiunt patuli populorum gaudia campi
 haeret et in magnis densa cohors spatii.
 Angustum tantis illud specus esse cateruis
 haud dubium est, ampla fauce licet pateat.
 215 Stat sed iuxta aliud, quod tanta frequentia templum
 tunc adeat cultu nobile regifico,
 parietibus celsum sublimibus atque superba
 maiestate potens muneribusque opulens.
 Ordo columnarum geminus laquearia tecti
 220 sustinet auratis suppositus trabibus.
 Adduntur graciles tecto breuiore recessus,
 qui laterum seriem iugiter exsinuent.
 At medios aperit tractus uia latior alti
 culminis exurgens editiore apice.
 225 Fronte sub aduersa gradibus sublime tribunal

tollitur, antistes praedicat unde deum.
Plena laborantes aegre domus accipit undas
artaque confertis aestuat in foribus
maternum pandens gremium, quo condat alumnos
230 ac foueat fetos adcumulata sinus.
Si bene commemini, colit hunc pulcherrima Roma
Idibus Augusti mensis, ut ipsa uocat
prisco more diem, quem te quoque, sancte magister,
annua festa inter dinumerare uelim.
235 Crede, salutigeros feret hic uenerantibus ortus
lucis honoratae praemia restituens.
Inter solemnes Cypriani uel Chelidoni
Eulaliaeque dies currat et iste tibi.
Sic te pro populo, cuius tibi credita uita est,
240 orantem Christus audiat omnipotens;
sic tibi de pleno lupo excludatur ouili
agna nec ulla tuum capta gregem minuat;
sic me gramineo remanentem denique campo
sedulus aegrotam pastor ouem referas;
245 sic, cum lacteolis caulas compleueris agnis,
raptus et ipse sacro sis comes Hippolyto.

XII

PASSIO APOSTOLORUM PETRI ET PAULI

Plus solito coeunt ad gaudia; dic, amice, quid sit!
Romam per omnem cursitant ouantque.
Festus Apostolici nobis redit hic dies triumfi,
Pauli atque Petri nobilis cruore.
5 Vnus utrumque dies, pleno tamen innouatus anno,
uidit superba morte laureatum.
Scit Tiberina palus, quae flumine lambitur propinquo,
binis dicatum caespitem tropeis,
et crucis et gladii testis, quibus inrigans easdem
10 bis fluxit imber sanguinis per herbas.
Prima Petrum rapuit sententia legibus Neronis,
pendere iussum praeminente ligno.
Ille tamen ueritus celsae decus aemulando mortis
ambire tanti gloriam magistri
15 exigit, ut pedibus mersum caput inprimant supinis,
quo spectet imum stipitem cerebro.
Figitur ergo manus subter, sola uersus in cacumen,
hoc mente maior, quo minor figura.
Nouerat ex humili caelum citius solere adiri,
20 deiecit ora spiritum daturus.
Ut teres orbis iter flexi rota percucurrit anni
diemque eundem sol reduxit ortus,
euomit in iugulum Pauli Nero feruidum furorem,
iubet feriri gentium magistrum.
25 Ipse prius sibimet finem cito dixerat futurum:
'Ad Christum eundum est, iam resoluor', inquit.
Nec mora, protrahitur, poenae datur, inmolatur ense,
non hora uatem, non dies fefellit.
Diuidit ossa duum Tybris sacer ex utraque ripa,
30 inter sacrata dum fluit sepulcra.
Dextra Petrum regio tectis tenet aureis receptum
canens oliua, murmurans fluento;
namque supercilio saxi liquor ortus excitauit
fontem perennem chrismatis feracem,
35 nunc pretiosa ruit per marmora lubricatque cliuum,
donec uirenti fluctuet colymbo.
Interior tumuli pars est, ubi lapsibus sonoris
stagnum niuali uoluitur profundo.

40 Omnicolor uitreas pictura superne tinguit undas,
musci relucent et uirescit aurum
cyaneusque latex umbram trahit imminentis ostri:
credas moueri fluctibus lacunar.
Pastor oues alit ipse illic gelidi rigore fontis,
uidet sitire quas fluenta Christi.
45 Parte alia titulum Pauli uia seruat Ostiensis,
qua stringit amnis caespitem sinistrum.
Regia pompa loci est, princeps bonus has sacrauit arces
lusitque magnis ambitum talentis.
Bratteolas trabibus subleuit, ut omnis aurulenta
50 lux esset intus, ceu iubar sub ortu.
subdidit et Parias fuluis laquearibus columnas,
distinguit illic quas quaternus ordo.
Tum camiros hyalo insigni uarie cucurrit arcus:
sic prata uernis floribus renident.
55 Ecce duas fidei summo patre conferente dotes,
urbi colendas quas dedit togatae.
Aspice, per bifidas plebs Romula funditur plateas,
lux in duobus feruet una festis.
Nos ad utrumque tamen gressu properemus incitato,
60 et his et illis perfruamur hymnis.
Ibimus ulterius, qua fert uia pontis Hadriani,
laeuam deinde fluminis petemus.
Transtiberina prius soluit sacra peruigil sacerdos,
mox huc recurrit duplicatque uota.
65 Haec didicisse sat est Romae tibi: tum domum reuersus
diem bifestum sic colas memento.'

XIII

PASSIO CYPRIANI

Punica terra tulit, quo splendeat omne, quidquid usquam est,
inde domo Cyprianum, sed decus orbis et magistrum.
Est proprius patriae martyr, sed amore et ore noster,
incubat in Libya sanguis, sed ubique lingua pollet,
5 sola superstes agit de corpore, sola obire nescit,
dum genus esse hominum Christus sinet et uigere mundum.
Dum liber ullus erit, dum scrinia sacra litterarum,
te leget omnis amans Christum, tua, Cypriane discet.
Spiritus ille dei, qui fluxerat auctor in profetas,
10 fontibus eloquii te caelitus actus inrigauit.
O niue candidius linguae genus, o nouum saporem!
ut liquor ambrosius cor mitigat, inbuit palatum,
sedem animae penetrat, mentem fouet et pererrat artus,
sic deus interius sentitur et inditur medullis.
15 Vnde bonum subitum terris dederis, pater, reuela!
Derat apostolicis scriptis opulentus executor,
eligitur locuples facundia, quae doceret orbem
quaeque uoluminibus Pauli famulata disputaret,
quo mage cruda hominum praecordia perpolita nossent
20 siue timoris opus seu mystica uel profunda Christi.
Vnus erat iuuenum doctissimus artibus sinistris:
fraude pudicitiam perfringere, nil sacrum putare,
saepe etiam magicum cantamen inire per sepulcra,
quo geniale tori ius solueret aestuante nupta.
25 Luxuriae rabiem tantae cohibet repente Christus,
discutit et tenebras de pectore, pellit et furorem,
inplet amore sui, dat credere, dat pudere facti.
Iamque figura alia est, quam quae fuit, oris et nitoris:
exuitur tenui uultus cute, transit in seueram,
30 deflua caesaries conpescitur ad breues capillos,
ipse modesta loqui, spem quaerere, regulam tenere,
uiuere iustitia Christi, penetrare dogma nostrum.
His igitur meritis dignissimus usque episcopale
prouehitur solium doctor, capit et sedile summum.
35 Valerianus opum princeps erat atque Gallienus:
constituere simul poenam capitis deum fatenti.
Milia terrigenum spurcissima iusserant sacrari;
contra animos populi doctor Cyprianus incitabat,
ne quis ab egregiae uirtutis honore discreparet
40 neu fidei pretium quis sumere degener timeret.

Esse leuem cruciatum, si modo conferas futura,
 quae deus ipse uiris intermina fortibus spondit,
 merce doloris emi spem luminis et diem perennem,
 omne malum uolucris cum tempore transuolare cursim,
 45 nil graue, quod peragi finis facit et quiete donat.
 Se fore principium pulchrae necis et duces cruoris
 seque caput gladio submittere, sanguinem dicare;
 qui sociare animam Christo uelit, ut comes sequatur.
 His ubi corda uirum Christo calefacta praeparauit,
 50 ducitur ante alios proconsule perfurente uinctus.
 Antra latent Tyriae Carthaginis abditis reposita,
 conscia tartareae caliginis, abdicata soli.
 Clausus in his specubus sanctus Cyprianus et catena
 nexus utramque manum nomen patris inuocat supremi:
 55 'Omnipotens genitor Christi deus et creator orbis,
 Christe, parens hominis, quem diligis et uetas perire!
 Ille ego, uipereis quem tu bonus oblitum uenenis,
 criminibus uariis tinctum miseratus abluisti
 iamque tuum fieri mandas, fio Cyprianus alter
 60 et nouus ex ueteri nec iam reus aut nocens, ut ante.
 Si luteum facili charismate pectus expiasti,
 uise libens tenebris ergastula caeca dissipatis,
 eripe corporeo de carcere uinculisque mundi
 hanc animam, liceat fuso tibi sanguine inmolari,
 65 ne qua ferum reprimat clementia iudicem, tyranni
 neu sciat inuidia mitescere, gloriam negare.
 Da quoque, ne quis iners sit de grege, quem tuum regebam,
 ne cadat inpatiens poenae titubetue quis tuorum,
 incolumem ut numerum reddam tibi debitumque soluam.'
 70 Vocibus his dominum permouerat, influebat inde
 spiritus in populum Carthaginis, auctor acrioris
 ingenii, stimulis ut pectora subditis calerent
 ad decus egregium discrimine sanguinis petendum,
 non trepidare docens nec cedere nec dolore uinci,
 75 laudis amore rapi, Christum sapere et fidem tueri.
 Fama refert foueam campi in medio patere iussam,
 calce uaporifera summos prope margines refertam;
 saxa recocta uomunt ignem niueusque puluis ardet,
 urere tacta potens et mortifer ex odore flatus.
 80 Adpositam memorant aram fouea stetisse summa
 lege sub hac: salis aut micam iecur aut suis litarent
 christicolae aut mediae sponte inruerent in ima fossae.
 Prosiluere alacres cursu rapido simul trecenti,
 gurgite puluereo mersos liquor aridus uorauit
 85 praecipitemque globum fundo tenus implicauit imo.
 Corpora candor habet, candor uehit ad superna mentes,
 'candida massa' dehinc dici meruit per omne saeculum.
 Laetior interea iam Thascius ob diem suorum

sistitur indomiti proconsulis eminus furori.

90 Edere iussus erat, quid uiueret: 'Vniculor', unquit,
'trado salutiferi mysteria consecrata Christi.'

Ille sub haec: 'Satis est iam criminis, ipse confitetur
Thascius, ipse Iouis fulmen negat, expedite ferrum,
carnifices, gladio poenam luat hostis idolorum.'

95 Ille deo meritas grates agit et canit triumphans.

Fleuit abire uirum maesta Africa, quo docente facta est
cultior, eloquio cuius sibi docta gloriatur;

mox tumulum lacrimans struxit cineresque consecrauit.

Desine flere bonum tantum, tenet ille regna caeli

100 nec minus inuolitat terris nec ab hoc recedit orbe:

disserit, eloquitur, tractat, docet, instruit, profetat.

Nec Libyae populos tantum regit, exit usque in ortum

solis et usque obitum, Gallos fouet, inbuit Britannos,

praesidet Hesperiae, Christum serit ultimis Hiberis,

105 denique doctor humi est, idem quoque martyr in supernis,
instruit hic homines, illinc pia dona dat patronus.

XIV

PASSIO AGNETIS

Agnes sepulcrum est Romulea in domo,
fortis puellae, martyris inclytæ.
Conspectu in ipso condita turrium
seruat salutem uirgo Quiritium
5 nec non et ipsos protegit aduenas
puro ac fideli pectore supplices.
Duplex corona est praestita martyri:
intactum ab omni crimine uirginal,
mortis deinde gloria liberae.
10 Aiunt iugali uix habilem toro
primis in annis forte puellulam
Christo calentem fortiter inpiis
iussis renisam, quo minus idolis
addicta sacram desereret fidem.
15 Temptata multis nam prius artibus,
tunc ore blandi iudicis inlice,
nunc saeuientis carnificis minis
stabat feroci robure pertinax
corpusque duris excruciatibus
20 ultro offerebat non renuens mori.
Tum trux tyrannus: 'Si facile est', ait,
'poenam subactis ferre doloribus
et uita uilis spernitur, at pudor
carus dicatae uirginitatis est.
25 Hanc in lupanar trudere publicum
certum est, ad aram ni caput applicat
ac de Minerua iam ueniam rogat.
quam uirgo pergit temnere uirginem:
omnis iuuentus inruet et nouum
30 ludibriorum mancipium petet.'
'Haud', inquit Agnes, 'inmemor est ita
Christus suorum, perdat ut aureum
nobis pudorem, nos quoque deserat;
praesto est pudicis nec patitur sacrae
35 integritatis munera pollui.
Ferrum inpiabis sanguine, si uoles,
non inquinabis membra libidine.'
Sic elocutam publicitus iubet
flexu in plateae sistere uirginem.
40 Stantem refugit maesta frequentia,

auersa uultus, ne petulantius
quisquam uerendum conspiceret locum.
Intendit unus forte procaciter
os in puellam nec trepidat sacram
45 spectare formam lumine lubrico.
En ales ignis fulminis in modum
uibratur ardens atque oculos ferit,
caecus corusco lumine corruiat
atque in plateae puluere palpitat.
50 Tollunt sodales seminecem solo
uerbisque deflent exequialibus.
Ibat triumphans deum patrem
Christumque sacro carmine concinens,
quod sub profani labe periculi
55 castum lupanar nec uiolabile
experta uictrix uirginitas foret.
Sunt, qui rogatam rettulerint preces
fudisse Christo, redderet ut reo
lucem iacenti: tunc iuueni halitum
60 uitae innouatum uisibus integris.
Primum sed Agnes hunc habuit gradum
caelestis aulae, mox alius datur
ascensus; iram non furor incitat
hostis cruenti: 'Vincor', ait gemens,
65 'i, stringe ferrum, miles, et exere
praecepta summi regia principis!'
Vt uidit Agnes stare trucem uirum
mucrone nudo, laetior haec ait:
'Exulto, talis quod potius uenit,
70 uaesanus, atrox, turbidus armiger,
quam si ueniret languidus ac tener
mollisque efybus tinctus aromate,
qui me pudoris funere perderet.
Hic, hic amator iam, fateor, placet;
75 ibo inruentis gressibus obuiam
nec demorabor uota calentia:
ferrum in papillas omne recepero
pectusque ad imum uim gladii traham.
Sic nupta Christo transilium poli
80 omnes tenebras aethere celsior.
Aeterne rector, diuide ianuas
caeli obseratas terrigenis prius
ac te sequentem, Christe, animam uoca,
cum uirginalem, tum patris hostiam!'
85 Sic fata Christum uertice cernuo
supplex adorat, uulnus ut inminens
ceruix subiret prona paratius.
Ast ille tantam spem peragit manu,

90 uno sub ictu nam caput amputat,
sensum doloris mors cita praeuenit.
Exutus inde spiritus emicat
liberque in auras exilit, angeli
saepsere euntem tramite candido.
Miratur orbem sub pedibus situm,
95 spectat tenebras ardua subditas
ridetque, solis quod rota circuit,
quod mundus omnis uoluit et implicat,
rerum quod atro turbine uiuitur,
quod uana saeculi mobilitas rapit:
100 reges, tyrannos, imperia et gradus
pompaque honorum stulta tumentium,
argenti et auri uim rabida siti
cunctis petitam per uarium nefas,
splendore multo structa habitacula,
105 inclusa pictae uestis inania,
iram, timorem, uota, pericula,
nunc triste longum, nunc breue gaudium,
liuoris atrii fumificas faces,
nigrescit unde spes hominum et decus,
110 et, quod malorum taetrius omnium est,
gentilitatis sordida nubila.
Haec calcat Agnes ac pede proterit
stans et draconis calce premens caput,
terrena mundi qui feros omnia
115 spargit uenenis mergit et inferis,
nunc uirginali perdomitus solo
cristas cerebri deprimit ignei
nec uictus audet tollere uerticem.
Cingit coronas interea deus
120 frontem duabus martyris innubae;
unam decemplex edita sexies
merces perenni lumine conficit,
centenus extat fructus in altera.
O uirgo felix, o noua gloria,
125 caelestis arcis nobilis incola,
intende nostris conluuionibus
uultum gemello cum diademate,
cui posse soli cunctiparens dedit
castum uel ipsum reddere fornicem!
130 Purgabor oris propitiabilis
fulgore, nostrum si iecur impleas.
Nil non pudicum est, quod pia uisere
dignaris almo uel pede tangere.

⟨EPILOGUS⟩

Inmolat deo patri
pius, fidelis, innocens, pudicus
dona conscientiae,
quibus beata mens abundat intus.
5 Alter et pecuniam
recidit, unde uicitent egeni.
Nos citos iambicos
sacramus et rotatiles trochaeos
sanctitatis indigi
10 nec ad leuamen pauperum potentes.
Approbat tamen deus
pedestre carmen et benignus audit.
Multa diuitis domo
sita est per omnes angulos suppelex
15 fulget aureus scyfus
nec aere deficit expolita peluis,
est et olla fictilis
grauisque et ampla argentea est parabsis,
sunt eburna quaequam,
20 nonnulla quercu sunt cauata et ulmo.
Omne uas fit utile,
quod est ad usum congruens herilem;
instruunt enim domum
ut empta magno, sic parata ligno.
25 Me paterno in atrio
ut obsoletum uasculum caducis
Christus aptat usibus
sinitque parte in anguli manere.
Munus ecce fictile
30 inimus intra regiam salutis.
Attamen uel infimam
deo obsequellam praestitisse prodest.
Quidquid illud accidit,
iuuabit ore personasse Christum
35 [quo regente uiuimus].